

ŽUPA DOL NA HVARU

JOŠKO KOVAČIĆ

UDK 262, 1.2

Centar za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara
HVAR

Visoko stručni rad

U članku se, mahom na temelju neobjavljenih arhivskih vrela, iznosi povijest župe Dol na otoku Hvaru, s podacima o tamošnjem pučanstvu, pokretnim i nepokretnim sakralnim spomenicima, župnicima, mjesnim svećenicima, starim bratovštinama i školstvu.*

Udaljeno samo nekoliko kilometara jugoistočno od Staroga Grada, hvarsko je selo Dol smješteno uz južni rub najvećega i najplodnijega otočkog polja i po tome naliči drugim hvarskim srednjovjekovnim naseljima koja se nižu na istoj crti prema istoku: Vrbanju, Svirčima, Vrisniku i Pitvama. Zapadno uz selo je vrh Purkin Kuk s pretpovijesnom gradinom, koja je kroz dvije tisuće godina igrala važnu ulogu u obrani otoka od tuđinskih najezdi: početkom 4. stoljeća pr. Kr. tu je ilirsko uporište protiv grčke kolonizacije, a i početkom 16. st. hvarski pučki ustanici ovdje pružaju ogorčen otpor snažnoj mletačkoj pokoriteljskoj sili.¹ Gradina je vjerojatno služila i kao svetište, a prežitak te davne sakralne funkcije nalazimo u običajnoj procesiji do ovog vrha na Uzašašće, zabilježenoj 1593. godine.² O višestoljetnoj pak rimskoj vladavini u razmjernu blagostanju - *pax Romana* - svjedoči prostrana ladanjska zgrada na lokalitetu Kupinovik, korištena od ranocarskog doba do kasne antike, gdje je pronađen

* Za korištenje Biskupskim arhivom u Hvaru (BAH) zahvaljujem hvarskim biskupima pok. mons. Celestinu Bezmalinoviću i sadašnjem Ordinariju mons. Slobodanu Štambuku, te generalnom vikaru mons. Josipu Šantiću. Dolskom župniku vlč. don Mariju Zelanoviću hvala na uvidu u manji dio župnog arhiva u Dolu (ŽAD), pravniku gosp. Damiru Cariću na pomoći pri skupljanju podataka o kapelicama i zvonima, a kolegi Zdravku Fistiću na fotografijama.

¹ M. ZANINOVIĆ, Purkin Kuk kod Dola, Stari Grad, otok Hvar - protohistorijska gradina, *Arheološki pregled* 20, Beograd 1978, 47-51; ISTI, Purkin Kuk, gradina kod Dola, otok Hvar, *Arheološki pregled* 22, Beograd 1981, 61-63; A. GABELIĆ, *Ustanak hvarskih pučana*, Split 1988, 356 sl.

² BAH, *Cedulini Visitationes* 5, 340/341, 15. - Vjerujem da o istom prastarom štovanju vrhunaca govori i podatak iz Ivaniševićeve zivitacije iz 1650. g. u BAH (str. 473), koji iznosi da bratimi imaju pravilnikom određenu dužnost pohoda u procesiji do Huma, najvišeg vrha na Visu. - Na sjevernoj padini Purkina Kuka ili Budinjca stoje ruševine gospodarske zgrade iz 1. pol. 19. st., tzv. "Likareva kuća". Pripadala je starogradskim liječnicima dr. Petru Ostojiću (o. 1780. - 1851.) i njegovu sinu dr. Nikoli (1805. - 1848.), a kasnije starogradskoj Crkvi. O tome v. P. KUNIČIĆ, *Petar Hektorović, njegov rod i Tvrdalj*, Dubrovnik 1924, 84.

natpis važan za potvrdu samostalnog statusa rimske Phariae (ranije grčkog Pharosa, današnjega Starog Grada). S nekog sličnog rimskog majura u okolici Dola potječe i reljef Silvana s Nimfama.³

I u Dolu kao i na čitavom otoku Hvaru imamo povijesni i arheološki muk u razdoblju od kasne antike do 13. stoljeća. U tom je vremenu nakon slavenske doseobe i nastalo današnje selo, kako nam svjedoči njegovo hrvatsko ime, dobiveno od dviju prodoli u kojima su dijelovi ovog naselja. Ono je zbog nesigurnih vremena u kojima nastade smješteno podalje od ravnice i naslanja se na glavni otočki planinski greben, gdje je pučanstvo moglo naći utočišta pred neprijateljem. Držimo lako mogućim da je u tome vremenu Dol mogao imati i važniju ulogu od obližnjega Hvara (kasnije Starog Hvara, današnjeg Starog Grada), slabo branjivog u slučaju iznenadnog napada, iako je u tom starijem Hvaru zbog antičke gradske tradicije bila polovicom 12. st. utemeljena biskupija, premještena iz geopolitičkih razloga iza 1278. g. u Novi Grad (Novi Hvar, današnji Hvar) zajedno s općinskim sjedištem.⁴ Upravo u Dolu pred crkvom sv. Barbare travnja 1226. g. biskup, knez, župani i sudac poklanjaju u ime općine neku lokvu biševskim benediktincima.⁵

U hvarskom općinskom Statutu redigiranom 1331. g. po prvi se put izrijekom spominje Dol u dva svoja odlomka: Veli Dol (*Dolus magnus*) s crkvom sv. Petra i Čihalj (*Cichal*) Dol s već spomenutom crkvom sv. Barbare.⁶ Prvi je odlomak sa zapada, a drugi istočnije; zanimljivo je međutim da su se, sudeći prema povijesnim vrelima, njihovi nazivi miješali. Tako se 1467. zapadnije naselje opet spominje kao "*uilla ueli dol*" s crkvom sv. Petra; 1579. međutim naziva se "*Cical Dolus, sive Villa Sancti Petri*"; 1593. Gospina je crkva u "*cichal dol*"; 1634. zove se "selo Sv. Petra zvano Čihalj Dol" (*Villa di S. Pietro d.ⁱ Cicagl Dol*) 1655. "*Villa n.^{ta} S.n Piero alias Cicagl Dol*"; slično i 1793. godine, a 1834. crkva se Gospina i opet navodi "*in Cical Dol*". Da bi zbrka bila potpuna, godine 1597. spominje se crkva sv. Petra u "*selu Sv.*

³ M. ŠARIĆ, Kupinovik, Dol, otok Hvar - villa rustica, *Arheološki pregled* 20, Beograd 1978, 82-85; ISTI, Stari Grad, Dol, - villa rustica, *Arheološki pregled* 22, Beograd 1981, 69-72; M. ZANINOVIĆ, Novi latinski natpis iz Dola na otoku Hvaru, *Arheološki radovi i rasprave* VIII-IX, Zagreb 1982, 141-149; ISTI, Rimska villa rustica na Kupinoviku kraj Dola, *Prilozi povijesti otoka Hvara* VIII, Hvar 1987, 91-96; ISTI, *Od Helena do Hrvata*, Zagreb 1996, 137-139. - Stariji se Doljani spominju i "raka" (sarkofaga) u blizini Kupinovika. - O pretpovijesnom oružju, ilirskoj? "staroj kući", rimskim cisternama i villama u Dolu v. N. DUBOKOVIĆ NADALINI, Jedan ispravak "Popisa spomenika otoka Hvara", *Bilten Historijskog arhiva komune hvarske* 7-8, Hvar 1965, 45-46. - Godine 1595. bio je Nikola Šnjur težak u "Sta Barbara sotto le mura antica" - Arhiv Hektorović u ZPZ HAZU u Dubrovniku, svez. 19, 2.

⁴ J. KOVAČIĆ, Natpis hvarskoga biskupa Nikole II. iz 1249. godine, *Služba Božja* 2-3/XXXII, Makarska 1992, 133-142.

⁵ (S. LJUBIĆ), *Statuta et leges ... civitatis et insulae Lesinae*, MHJSM I., III., Zagrabiae 1882-3, 374. - Mjesto doduše nije navedeno, no jedina druga crkva sv. Barbare na Hvaru spominje se tek 1407. u tada još nenaseljenom Zastrazišću (Isto, 345).

⁶ Statuta (5), 209. - "Čihalj", "čih" znači mali - Usp. "čihati", "čehulja" i etnonim "Čeh", u izvornom značenju "mali, pastir, sluga" (P. ŠIMUNOVIĆ, *Naša prezimena*, Zagreb 1985, 114).

Barbare!⁷ U pogledu istočnoga odlomka, on se 1467. naziva Čihalj Dol, kada se iznad njega (*supler/ cichagl dol*) spominje crkva sv. Dujma; god. 1579. zove se "*Veri dolus, sive Villa Sanctae Barbarae*"; 1793. kaže se da se u starini zvao "Veri Dol", a sada "Sv. Barbare", dok se 1834. crkva sv. Barbare navodi "*in Vir Dol*".⁸ Godine 1585, 1587, 1605, 1637, 1685. i 1793. dolski se odlomci nazivaju "selima Sv. Petra i Sv. Barbare", 1668. je zabilježeno "selo Dol" (*Villa Doli*) sastavljeno od "sela Sv. Petra i Sv. Barbare", a 1593. i 1597. župa se i selo po glavnoj crkvi nazivaju "Sv. Mihovila".⁹ Prema kasnijim titularima crkava danas su uobičajena imena "Dol Sv. Marije" za zapadni i "Dol Sv. Ane" za istočni odlomak, odnosno "Prvi" i "Drugi Dol".¹⁰

Pučanstvo

Stanovništvo Dola možemo koliko-toliko kontinuirano pratiti od druge polovice 15. stoljeća.¹¹ Godine 1452. dobiva "*apud uillam Dol*" graciju Stojavac Hranić, 1473. tu se nahodi Nikola Pribković, a 1490. Antonij Čoković zv. Stojavčić,¹² možda sin Stojavca iz 1452. Godine 1467. u Dolu su zabilježena prezimena: Antonijević, Barbić?, Bašić?, Bentilić?, Berinić?, Berković, Berojević, Božanić, Bučić, Čeprić, Črnoušić, Čubrićević, Čoković?, Čurinić?, Glavinović, Gološa, Gramatorović, Gužanić?, Jakšić, Katošević, Komparić,

⁷ BAH, *Liber rubeus*, 7 i 53v; D. DOMANČIĆ, Valierova vizitacija na otoku Hvaru i Visu, *Arhivska građa otoka Hvara I*, Hvar 1961, 33; Cedulinova vizitacija (2), 347; Kaptolski arhiv u Hvaru, XI. a, 1, 123; Povijesni arhiv u Zadru, *Arhiv Hvara*, kut. 9, biljež. S. Grisogono, 38; BAH, *Visitatio II. Stratico*, 146 i Skakoc IV.^a *Visitat.*, 748; S. PLANČIĆ, *Inventar arhiva Hektorović*, III., Stari Grad 1984, 221.

⁸ *Liber rubeus* (7), 50; D. DOMANČIĆ (7), 34; Stratikova i Skakočeva vizitacija (7).

⁹ Cedulinova vizitacija (2), 333, 337, 343, 345; BAH, *Processi civili 1600.-1612*, 359; ISTO, *de Georgiis ... Visitationes*, 334 i *Priuli Visitatio*, 474; Stratikova vizitacija (7) i Vis. Andreis I., 39 a i 54. - Godine 1627. selo se jednostavno naziva "Villa Doli" (BAH, *Visitatio ... Maravii*, 177).

¹⁰ Nejasno je da li je "Veri Dol" iskrivljenica od "Vir-Dol" ili pak od "Veli Dol". Na katastiku imanja Vidali iz 18. st. (Arhiv Centra za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara u hvaru, *Arhiv Kasandrić*, 71, 2) potok se u Selu Sv. Petra naziva Vir, a u bratovštinskoj knjizi (bilj. 43) spominje se 1750. lokalitet "Vir detto Studenaz" (str. 1), čini se u odlomku Sv. Marije, gdje se i danas zove Studenac izvor potoka. Svakako su kroz oba dolska odlomka potoci nekoć tekli mnogo jače nego danas. Na vrhu je istočnog odlomka bio 1331. izvor Krušvica (Statuta /5/, 204), danas tek vodoplavno zemljište regulirano nasipima ("pumpurele") za vrijeme Austrije. Uz korito je potoka kraj Kupinovika ruševina zvana "Žđrkota mlin", po kasnijim vlasnicima iz izumrle obitelji Žarko. Bit će to onaj koji je podigao dr. Petar Ostojić pa je kasnije postao vl. starogradske Crkve, a prodan je oko 1886. (BAH, br. 1118/1886). Navod antičkih pisaca da je na Hvaru bila rijeka (usp. S. ČAČE u: *Arheološka baština otoka Hvara*, Hrvatska - Projekt Jadranski otoci svez. 1, 1997, 218) tumači bezimni pisac izvješća o otoku Hvaru iz 1732. g. (Arhiv Boglić-Božić u Hvaru, XI, 21, f.11) mišljenjem Antuna Matijaševića Karamanea da je u pitanju krivo čitanje (od strane prepisivača) grčke kratice za "pólin" (=grad) kao "potamón" (=rijeku).

¹¹ Godine 1331. su spomenuti u "Casalnidol /= Casal in Dol/ ubi dicitur sancta Barbara" Obrad Grupšić i Radoslava Dobrosavljeva (Codex Diplomaticus IX, 545-546), a 1367. Vlatko Radovanić, Dujam Vladislavić i Radoš Petrić (Isto, XIV, 72-73; Usp. bilj. 26 i 39).

¹² Arhiv Centra (10), *Libro Grazie N=° sei*, 11 v, 53 i 186.

Križanić, Krstulić, Kucelović?, Kučić?, Lavov?, Lučić, Marinić, Matulić, Milković, Mirić, Novačić, Petrović, Pistelj, Popović, Radašinić?, Radićević, Radihnić?, Radišnjić?, Radojev, Radoslavić, Radostinić, Slavić?, *Stančić*, Stipanić, Stipićević?, Stojić, Susalović, Trbušković?, Trgovina!, Trubar, Užinić, Vučinović i Vuković, uz baštinike Miroslava i Miroja iz Krajine te vlastelu: Dobroslavić, Dračica, Fazanić, Gazarović, Grivičić, ser Nikolu Jurkovića p. Cvitana (=Zorzi) i ser Dujma de Zorzi, ser Budimira Lučića (*Bondimer Lucich*), ser Cvitana "*de Ruscho*" (=Rusković) i Županić.¹³ Godine 1493. u Dolu je prezime Dragoslavić, 1518. Vlahović, 1535. Lavović?, a 1549. *Vranković*.¹⁴ Godine 1567. u Dolu su prezimena Bučić, *Carić* ili Čoković, Gološić, Gramatorović, Jurinić, Kapušić, Klupičić, Komparić, Kosić, Ležebazović, Mantelinović, Marinović, Matulić, Miloradović, Mratinić ili Žarko, Murat, Rešetić, Sansojević (danas: *Sansović* i *Sanseović*), Sasović ili Staničić, Stančić, Tvarčićević ili Tomašić, Vavličić; 1574. Milićević, 1579. *Radonić*, a 1589. P(a)rkonjić.¹⁵ Godine 1593. spominju se: Bezbarković, Bračetrov, Bratkov, Brodić, Bučić, Godojević, Jurakov, Klemenić, Kuradinić, Marijanović, Milošević, Nikolić, Radošević, Stojanić, Šurjakov (danas: *Šurjak*) i Tonšić; 1594. Raovinić, a 1600. Kaćunić i *Posinković*. Godine 1602. navode se: Agustinović, Čubretov, Dujmović, Garoful, Jelušić, Milutinić, Mulanović, Potlešković, Stančić ili Dinković ili *Kuničić* te Stojanić zv. Bračetrov.¹⁶ Godine 1608. nahodimo ovdje prezime Plenković (sada u Svirčima i Sv. Nedilji), 1618. Boljišković?, 1620. *Dužević*, Golinić i Vranjicanin, 1629. Lovrinčić?, 1630. Marijanović ili Mulanović, 1641. Ležebazović zv. Dužević, 1651. Jadrušić i Jaković, 1659. Carević, Kljenković i Lovrinčević, 1679. Perenčić.¹⁷

U prvom poznatom popisu pučanstva na Hvaru iz 1673. g. nabrojena su u "Selu Sv. Petra" prezimena Dužević, Glavinić, Kovačević, Potlešković, Sansojević, Stančić, Zaninović i Žarko, a u "Sv. Barbari" Berković, Brace, Bučić? (Buchich, krivo prepisan kao Budich?), Carić, Coković (=Čoković), Jakovičić, Juraković, Kuničić, Kuradinić, Lovrinčević, Marijanović, Milutinić, Mratinić, Plenković, Posinković, Radišić, Radonjić, Radoslavić, Stanišić, Stojanić i Stojavić, Šnjurević, Šurjaković, Tonšić, Vavličić, Vlahović, Vranković i Vranjican.¹⁸

¹³ Liber rubeus (7), 53 v- 55 v i 57 r-v.

¹⁴ S. Plančić (7), 70, 79, 129, 246; Arhiv Centra (10), Mali fondovi 224 i Arhiv Bučić F, XIX, 508/2.

¹⁵ BAH, *Processi civili 1528.-1599.*, 57-59, 61 i 62; Arhiv Hvara (7) kut. 2, 323; D. Domančić (7), 35; Arhiv HAZU, Stj. 76.

¹⁶ Cedulinova vizitacija (2), 339, 347, 350-351; Arhiv Hvara (7), kut. 3, *Instrumentor(um) ... sextus ... Longo*, 444; BAH, *Processi criminali 1600...1613*, 45, 217-218, 222, 225, 228, 229, 235.

¹⁷ J. KOVAČIĆ, Svirče na Hvaru - pučanstvo i spomenici, *Služba Božja 3/XXXIV*, Makarska 1994, 223, bilj. 9; Cedulinova vizitacija (2), 421, 427 i 430; Morarijeva vizitacija (9), II, 180; S. Plančić (7), 128; Arhiv Hvara (7), kut. 8, 46r-v; Arhiv Bučić F (14), XIII.a; Arhiv Centra (10), Mali fondovi 367; BAH, *Priuli Visitatio*, 256.

¹⁸ Arhiv Hektorović (3), svez. 144; Usp. N. BEZIĆ-BOŽANIĆ, Popis stanovnika otoka Hvara iz 1673. godine, *Čakavska rič 1*, Split 1991, 39.

Dalje podatke o pučanstvu Dola imamo u župnim *maticama*, koje su ovdje sačuvane od 1697. (krštenih), 1698. (vjenčanih) i 1764. godine (umrlih).¹⁹ Ovdje se od dosad nespomenutih prezimena navode 1698. "Muschatellus" (=Moškateo);²⁰ iste se godine priženjuje u Dol Pavičić iz Vrbanja (drugi vrbanjski Pavičići oženiše se ovdje 1747. i 1754.); 1703. Pavlović (1705. Posinković ili Pavlović), 1714. Roljić (danas: Roić) ili Tonšić (1723. Tonšić zv. Roljić), 1720. Soljan (Šoljan; iste god. i kao kum, iz Rudine),²¹ 1791. Tonšić zv. Dužević. - Godine 1887. priženio se u Dol Ševelj iz Tučepa.

Od 1673. g. kada su oba dijela Dola ukupno imala 56 obitelji i 247 žitelja, stanovništvo je sporo raslo sve do 19. stoljeća, u kom se gotovo utrostručilo, dosegnuv najveći broj od 942 stanovnika 1900. godine.²² Nakon toga uslijedilo je i ovdje, kao i u svim hvarskim selima, veliko raseljavanje, poglavito u obližnji Stari Grad (gdje se brojna dolska prezimena javljaju već u 17. i 18. st.), ali i u druga mjesta u Domovini i svijetu, pa je pri popisu 1991. g. u Dolu bilo svega 396 prebivalaca.

Župa

Oskudni i nejasni izvori ne dopuštaju pouzdanije mišljenje o organizaciji župa na Hvaru prije odmaklog 16. stoljeća. Navodno je Dol sa Starim Gradom i Vrbanjem bio 1427. u župi "kurata donjih sela", a u drugoj polovici 16. st. svakako pripada starogradskoj župi, pod (osporavanim) pravovlasništvom Kaptola. Nakon opetovanih traženja, Dol je od matične župe u Starome Gradu odvojio biskup Cedulin aktom od 4. studenoga 1589., pripojivši ujedno dolskom župničkom nadarju posjed crkve sv. Barbare, ali istom po smrti tadašnjeg rektora. Župnika je isprva birao biskup (kako se navodi 1590. i 1645. g.), dok se 1679. bilježi da ga bira narod, tj. glave obitelji, a biskup samo potvrđuje. Tako je ostalo do francuske vlasti (poč. 19. st.), kada je župnika imenovala vlada na prijedlog ordinarijata.

¹⁹ Usp. D. LOVRIĆ, Analitički popis župskog arhiva Dol, *Periodični izvještaj Centra za zaštitu kulturne baštine komune hvarske br. 27/1971*, 1-9. - Zapisnici biskupskih pohoda bilježe i starije matice, koje su propale zbog nebrige: god. 1603. i 1620. bile su one krštenih i vjenčanih, a 1645. i 1681. sve matice. Godine 1696. zabilježena je navada župnikâ da po odlasku sa župe neće da vrata matice bez naplate - vizitacija M. Priulija u Arhivu Centra (10), Mali fondovi 28, 83; Cedulinova vizitacija (2), 425; BAH, *Milani Visitationes*, 98; Isto, Priulijeva vizitacija (9), II, 153 i Rovetta I. vizitacija, 687. U Arhivu Hektorović u Dubrovniku (3), svez. 133, čuvaju se ispisi iz dolskih matica od 1630. do 1755. g., a 1590./91. spominju se Marijanovići zv. Mulanović.

²⁰ Godine 1720. vjenčali su se Toma Vranjican p. Dujma iz Staroga Grada (po ocu zvan i Dujmović) i Antica kei Petra "Muscatelli" iz Dola. Kod njihovih je potomaka kasnije prevladalo prezime po ženskoj lozi ("muškat" i "muškati" = vrsta grožđa i vina).

²¹ Roići se spominju još 1453. g. u Gdinju, a krajem 16. st. iselili su se u Hvar (gdje su i sada) i na Vis (Arhiv Boglić-Božić u Hvaru, XII, 3, 6 r-v i XVII, 1 b, 17 r-v i 19). - Godine 1764. bilježi se "Solian ouero Posincouich dalla Villa S: Barbara" (Arhiv Machiedo u Hvaru, svez. Domaći poslovi). I Soljani se ranije spominju u Gdinju (J. KOVAČIĆ, *Župa Gdinj na Hvaru, Služba Božja 4/XXXVI*, Makarska 1996, 329).

²² J. KOVAČIĆ, *Iz hvarske kulturne baštine*, Hvar 1987. (šapirografirano), 81.

Dol je u formalnom pogledu bio župa sve do oko 1850. g. kad nominalno postaje izložena kapelanija Staroga Grada. To je po imenu ostalo do 1970. kada su sve dušobrižne jedinice u biskupiji bile proglašene župama.²³

Crkve

Župna crkva sv. Mihovila arkandela (s glavnim blagdanom 8. svibnja),²⁴ na brežuljku između dvaju doolskih odlomaka, prvi se put spominje 1331. godine.²⁵ Da je ova crkva bila izvorno benediktinska, svjedoči ne samo titular i posjed viških benediktinaca u Dolu u 14. st.²⁶ nego i činjenica da su nadarbenika ove crkve u 15. i 16. st. izabirali ili potvrđivali naslovni opati matičnog Sv. Nikole u Komiži.²⁷

²³ N. DUBOKOVIĆ NADALINI, *Rasprave i članci*, Split 1988, 24-25; BAH, svez. Dol/Hvar, *Beneficij Sv. Barbare*, 1; Dominikanski arhiv u Starom Gradu, *Kodeks Botteri I*, 142-145v; Milanijeva vizitacija (19), 93 i 96; Priulijeva vizitacija (9), 252 i BAH, *Zudenigo Visitat.*, 47; Schematismo ... di Lesina ... 1852, Spalato ... Piperata ..., 6; Šematizam hvarske biskupije, Hvar 1976 (šapirografirano), 35-36 i 53.

²⁴ Sve do 1842. g. glavni se blagdan slavio 29. rujna, a te je godine zatraženo da se premjesti na 8. svibnja (Ukazanje sv. Mihovila), jer su u rujnu Doljani bili zauzeti jemtvom - BAH, *Bordini Visitationes*, 42. Naslovni se blagdan spominje u svibnju već 1848. godine. - Isto, br. 70/1848. Seljani ga zovu "Sv. Mihovil mošnjorski" jer tada dozrijevaju "mošnje" - mahunasto povrće (bob, grašak).

²⁵ ... in Dolum magnum sub monte sancti Michaelis - Statuta (5), 206. - N. Duboković Nadalini (Srednjovjekovni i noviji spomenici otoka Hvara, Popis spomenika otoka Hvara, Split 1958, 73) spominje doduše ovu crkvu kao "patronat patricija Gazzari" 1226. godine. Za to ne navodi izvor (možda je u pitanju davno nestali svezak o beneficijima u hvarskoj Kuriji). Ako se gornji podatak i temeljio na nekom pisanom vrelu, zacijelo je bio u pitanju falsifikat, jer se Gazarovići - Gazzari ne javljaju prije o. 1400. godine (usp. C. FSKOVIĆ, *Baština starih hrvatskih pisaca*, Split 1978, 341), a kao juspatroni Sv. Mihovila tek svrhom 16. stoljeća.

²⁶ I. OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj*, II, Split 1964, 16-17; Statuta (5), 207; Codex Diplomaticus, XIV, 72-73 (Usp. bilj. 11 i 39). - O srednjovjekovnom štovanju sv. Mihovila v. I. LUKEŽIĆ, O kultu svetog Vida, *Vjesnik Povijesnog arhiva Rijeka* 35-36/1994, 140 te J., T. i M. MARASOVIĆ, *Crkva svetog Jurja u Splitu*, Split 1996, 32. - N. Petrić (O ranokršćanskim nalazima i spomenicima na otoku Hvaru, Diadora 15, Zadar 1993, 334-335; Srednjovjekovni spomeni kasnoantičke baštine Hvara ..., *Mogućnosti* 1-3/XLIII, Split 1996, 126) potpuno proizvoljno proglašava doolske crkve sv. Mihovila, sv. Barbare, sv. Petra i sv. Dujma ranokršćanskima.

²⁷ Nadarje je navodno utemeljeno 1405. g. ("regnante Vladislavo") - Arhiv Centra (10), Arhiv Remigija Bučića, 33. Sljedeće 1406. Sv. Mihovila u Dolu dodjeljuje beneficijat komiškog Sv. Nikole rapski biskup Zudenig svećeniku Velimiru ili Bilimiru Ivanovu (Kaptolski arhiv u Hvaru, pergamene, III, 2 - Usp. M. ZJAČIĆ, Regeste pergamena XV vijeka Kaptolskog arhiva u hvaru, *Bilten Historijskog arhiva komune hvarske* 7-8, Hvar 1965, 12). Godine 1465., po smrti rektora (od 1452.) Pavla Paladinića, izabran je za novoga klerik Jakov Hektorović (M. ZJAČIĆ, n.dj., 18), no ne znamo od koga. Godine 1571., po smrti rektora (od 1556.?) Anđelina de Angelinisa izabiru pravovlasnici Gazarovići za novog upravitelja Vicka Zečića-Leporinija, a potvrđuje ga rapski arhidakon i naslovni opat Sv. Nikole Viškog Frane Nigusantius "inherentes Predecessorum nostrorum uestigiis, tamquam Abbas" - dakle kao i prethodnici, dok iza Leporinijeve smrti 1596. Gazarovići 1597. i opet izabiru nadarbenika (kanonika Budimira G.), ali ga potvrđuje hvarski vikar - Kodeks Botteri (23), 95-96v. Kasniji su rektori bili (prema Kaptolskom arhivu u Hvaru,

DOL: Župna crkva sv. Mihovila
(Snimio Z. Fistonić 1996.)

DOL: Pala sv. Mihovila u župnoj crkvi
Snimio Z. Fistonić 1996.)

Postavši župnom crkvom o osnutku samostalne župe Dol 1589., Sv. Mihovil je (izvorno svakako romanička ili čak predromanička crkvica) bio naravno proširivan i pregrađivan, o čemu imamo oskudne podatke tek iz 18. i 19. stoljeća.²⁸ Umnoženo je pučanstvo svrhom 19. st. zametnulo potrebu izgradnje

XV., 14, Nadarbine te BAH, posebno svez. Dol/Hv, Benef. Sv. Mih.): 1601. - o. 1632. arhiđakon Stjepan Fazanić, o. 1632. - o. 1649. kanonik Ivan Krst. Leporini, o. 1649. - o. 1685. arhiđakon Budimir Hektorović, o. 1685. - 1713. Antun Vidali, 1713. - 1752. kanonik Dominik Bartučević - Grivičić, 1752. - 1785. Vicko Bervaldi, 1785. - 1804. kanonik-pokorničar i generalni vikar dr. Nikola Politeo. Po smrti potonjega nadarje bi podržavljeno, a Doljani su uzalud tražili da pripadne njihovoj župi. Godine 1860. bilo je u rukama Vjerezakonske zaklade, a posjed se (10 zemalja površine 10 jutara i 121 četvornih hvati) iznajmljivao na dražbi.

²⁸ Godine 1759.- 1763. gradila se odnosno dovršavala sakristija s glavnom kapelom, a zidanje su vodili Luka Palaversić iz Jelse i njegova braća, koji su travnja 1760. dobili za to predujam od 2 cekina. Na gradnji i popločenju radili su i starogradski meštari Vicko i Toma Škarpa, Vrbanjani Stjepan Tutelja (=Čubretović) i Stjepan Pavičić, Domjan Lisičić i mještanim Ivan Dužević. Godine 1761. prenesena je iz Vrboske nova krstionica, rad tamošnjega klesara Petra Štambuka (Arhiv Hektorović /3/, svez. 38, spisi bratovštine Presvetoga u Dolu). - Približan tloris stare crkve pokazuje katastarski snimak iz o. 1830. u Arhivu mapa Istre i Dalmacije u Splitu. Oko godine 1862. bila je otprilike veličine (u današnjim mjerama): lađa 8,5 x 5,5 m, vela kapela 8 x 4 m, kapela Sv. Križa oko 5 x 2 m, a slično i sakristija (obje sa sjevera). U Dolu se od 1812. do te

posve nove, prostranije crkve, za koju je nacрте načinio 1898./99. poznati hrvatski arhitekt Ćiril M. Iveković. Pošto je stara bila do temelja porušena, temelj-kamen nove blagoslovljen je u svibnju 1908. a posvetio ju je hvarski biskup dominikanac Jordan Zaninović 27. lipnja 1910. godine. Poduzetnik je gradnje bio Nikola Račić iz Staroga Grada.²⁹

Ivekovićeva je nova dojska župnica jednobrodna crkva, sa zvonikom uz pročelje iznad glavnog ulaza i polukružnom apsidom u kojoj je sakristija. Istake na bočnim stranama služe za bočne oltare i za pjevalište, najprostranije na otoku, dok su one na pročelju za pjevališne stubе. Crkva ima neostilske odlike s romaničkim biforama na bokovima i zvoniku te vijencem konzola zaobljenih na četvrtinu kruga. Cjelinom je uspjelija negoli pojedinostima i ističe se u krajobrazu na brijegu uz Starogradsko polje.

U novoj je crkvi drveni strop načinio poduzetnik Račić, a ostalu drvenariju (propovjedaonicu, ispovjedaonice i dr.) drvodjelac Jure Petrić, koji je crkvu i obojio. Novi *glavni oltar* je neorenesansno djelo nastalo u doba novogradnje, a neutemeljeno se pripisuje Rendiću. Na njemu su kipovi sv. Jerolima, sv. Ante, dviju svetica i reljef Boga Oca, a nad ulazima u sakristiju i kipovi sv. Spiridiona i sv. Josipa. Oltar je napravio splitski altarist Zefirin Grassi, kojemu je od 1906. do 1908. "*koli za novi toli za stare oltare*" (o starima slijedi) bilo isplaćeno blizu 4000 fiorina.³⁰ U niši sa sjeverne strane pokraj glavnoga žrtvenika stari je glavni *oltar sv. Mihovila* od kamena i mramora, sačuvan iz ranije crkve, koji je preudesio za novogradnje Z. Grassi, dodavši mu vjerojatno nadlučje s križem. Na oltaru je pala (ulje na platnu, o. 82 x 173 cm) kojoj je na vrhu prizor Navještenja, a središnji je lik mladenački arkandeo Mihovil s tezuljom i kopljem. Desno je od njega sv. Ivan Krstitelj?, ispod kojega je sv. Jerolim? s perom i knjigom; lijevo od Arkandela je oklopljeni sv. Juraj i neka svetica. Iako je potamnijela i oštećena slika teško čitljiva (uz to je u donjem dijelu zakriva glomazno svetohranište, koje bi svakako trebalo premjestiti, jer ionako nije u funkciji), očito je riječ o veoma kvalitetnom djelu, vjerojatno iz ranog mletačkog settecenta, a atributivno se nesumnjivim analo-

godine bilo rodilo 611, a umrlo 297 stanovnika, pa se pučanstvo povećalo za preko 300 i brojilo 534 čovjeka (Arhiv Centra /10/, Arhiv Vranković, VIII, 13). Novu kapelu s juga sagradio je (uz pomoć carske obitelji i viteza Jure Vranyczany-ja de Dobrinović-a) oko 1866./67. proto Štambuk (BAH, br. 558/1864 i 569/1866; Duboković ... Visitationes, 95 i 97).

²⁹ S. PIPLOVIĆ, Sakralna arhitektura Ćirila Ivekovića u Dalmaciji, *Anali Galerije Antuna Augustinčića* 7, Klanjec 1987, 52-53; Isti, Rad Ćirila Ivekovića u Dalmaciji, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 13, Zagreb 1987, 6; BAH, Protokol, br. 935/1905; ŽAD, Dnevnik blagajnice Crkvinarstva 1879. - 1955., nepaginirano (posvetne križeve načinio je Z. Grassi).

³⁰ Dnevnik blagajnice (29). - Zanimljivo je da je ista graditeljska ekipa (projektant Iveković, poduzetnik Račić, altarist Grassi i tesar Petrić) gradila nekoliko godina kasnije i crkvu u obližnjim Svirčima (J. Kovačić /17/, 226, 228 i 229), nesumnjivo stoga jer su se bili prethodno iskazali u Dolu. Začudo su i u Svirčima Grassijeve oltare držali Rendićevima: Usp. A.V. MARDEŠIĆ, *Crctice iz povijesti župe Svirče*, Split 1992, 37.

gijama upravo nameće Bartolomeo Letterini (Mleci, 1669. - 1745.).³¹ Slika u svakom slučaju vapije za obnovom i valorizacijom.

U niši s južne strane drugi je bočni žrtvenik od kamena i mramora. Njegov donji, stariji dio vjerojatno je prenesen iz Gospine crkve u Dolu Sv. Marije (v.), dok je gornji dio prema onome nasuprotnom sv. Mihovila očito načinio spomenuti Z Grassi oko 1907. godine. Na oltaru je pala *Gospe od Ruzarija* koju je za 200 fiorina naslikao prema Sassoferratu 1907. g. splitski slikar dominikanac Vicko Draganja (1856.-1926.) Pred njom je u ostakljenoj drvenoj kutiji drveni obojeni lik *Gospe od Porođenja* (18/19. st., vis. o. 80 cm), koju štiju žene s novorođenčadi. Na oltaru su i dva kvalitetna "tirolska" reljefa također od polikromiranog drva, a prikazuju sv. Ursulu i sv. Luciju. Kupljeni su 1907. za 181:84 krune.³²

Nešto dalje na južnom zidu visi *stara pala Ruzarija*, obnovljena nastojanjem hvarskog Centra za zaštitu kulturne baštine od restauratora Filipa Dobroševića iz splitskog Regionalnog zavoda (danas Državne uprave) za zaštitu spomenika 1967. godine. Sliku je blagoslovio biskup Cedulin 28. listopada 1598. godine, pa se po tome može datirati. Najzanimljiviji je donji dio pale, koji prikazuje bratime u tunikama, s barjakom i upaljenim voštanicama, a između njih je crkvice na brijegu. Pala je obrađena u znanstvenoj literaturi i tentativno pripisana Martinu Benetoviću, hvarskom komediografu, orguljašu i slikaru umrlom 1607. godine. Čine mi se uočljivije bliskosti s likovima bratima s Bogorodicom na pali bratovštine "*dei Battuti*" (S. Maria Assunta, Cadola, Belluno), dok lica Gospe, Djetića i sv. Katarine podjećaju (posebno "piknjastim" očima) na ona sa slike Gospe s Djetetom i svecima u Museo civico, Belluno, a

³¹ Slično je slikao i Bartolomeov otac i učitelj Agostino Letterini (Litterini; Mleci, 1642. - 1731.), učenik Pietra della Vecchie koji je međutim stvorio "vlastiti način ... veoma veseo i ugodan". Za dolsku je sliku vjerojatnije da ju je naslikao mlađi, živahniji i kvalitetniji Bartolomeo, dok bih Agostinu pripisao dvije pale u župnoj crkvi u Starom Gradu: onu na oltaru Čistilišta i onu sa sv. Antunom, Nikolom i Klarom (Usp. C. DONZELLI, *I pittori veneti del settecento*, Sansoni - Firenze 1957, 129 - 130 i sl. 170 - 171; Isti i G. M. PILO, *I pittori del seicento veneto*, Edizioni Remo Sandron, Firenze /1967/, 230 - 231. - Dolsku je sliku sv. Mihovila u lipnju 1763. popravio slikar Giacinto iz Jakina (d'Ancona), a Kuzma Bučić joj načinio okvir (spisi bratovštine Presvetog /28/). Ponovno ju je obnovio u Beču 1907. Eduard Gerisch (Dnevnik blagajnice /29/ i P. Kuničić /2/, 90). Pala je potpisana dolje lijevo, no danas je signatura potpuno nerazaznatljiva. D. Berić (Skulpture, slike, portreti i panorame na otoku Hvaru, Popis spomenika /25/, 99) pročitao je: Leporini pinse 1772. I prezime i godina su očito krivo pročitani. - Stari je glavni oltar imao 1603. drvene obojene kipove sv. Mihovila, Ivana Krstitelja i sv. Jurja, a nešto prije 1621. načinjena je nova drvena pala s istim likovima (Priulijeva vizitacija /19/, 79; Cedulinova vizitacija /2/, 437; Morarijeva vizitacija /9/, 177 i vizit. de Georgiis /9/, 335). - O rušenju stare crkve i očuvanju ranijeg glavnog žrtvenika v. *Bulletino di archeologia e di storia Dalmata* XXI, Split 1898, 232.

³² D. KEČKEMET, *Vinko Draganja*, Split 1975, 42; Dnevnik blagajnice (29). - Godine 1603. i 1637. spominje se oltar Ružarice na sjevernoj, a onaj s Gospom, sv. Mihovilom i sv. Ursulom (kojega je palu s drvenim likovima blagoslovio biskup Cedulin 1611. g.) na južnoj strani crkve (Priulijeva vizitacija /19/, 80; Cedulinova vizitacija /2/, 380; vizitacija de Georgiis /9/, 336). - Sv. Ursula (spomendan 21.X.) legendarna je bretonska kraljevna, djeвица i mučenica pogubljena od Hunu u Koloniji (Köln). Poznat je Carpacciiov mletački ciklus slika na temu te legende (Koledar svih svetaca i svetica Božjih ... U Splitu ... 1899, 575 i CARPACCIO, *Classici dell'arte Rizzoli*, katalog između br. 12 i 13).

naslikao ih je Francesco Frigimelica (Camposampiero, Padova, o. 1570. - iza 1645.), koji je djelovao uglavnom oko Belluna 1590.-1620. godine.³³

U ovoj se župnoj crkvi čuvaju i tri vrijedna slikarska djela koja joj je poklonio svećenik dr. Nikola Moscatello (Dol, 7.VI.1885. - Rim, 13.VII.1961.), a ovamo su prenesena nastojanjem župnika Giaconija u travnju 1969. godine.³⁴ Među njima se ističe Krist Otkupitelj (ulje na platnu, o. 131 x 181 cm). Prikazan je u jarkocrvenoj haljini ispod koje se vidi bijela košulja i u spuzlom modrom plaštu; u ljevici drži velik kristalni globus sa Sredozemljem i Italijom u središtu, a desnicom ovlašno blagoslivlja. Zdesna mu je postament stupa, a slijeva skicozno, ali majstorski slikan planinski krajobraz obasjan svjetlošću. Začudno je da ova lijepa slika nije privukla veću znanstvenu pozornost, a dosadašnja neodređena atribucija Palmi Mlađemu (Mleci, 1544.-1628.), najznamenitijem mletačkom slikaru u razdoblju oko 1600. godine, čini se neupitnom.³⁵

Druga je slika iz ove darovštine tempera na konveksnoj dasci (o. 82 x 90 cm) s prikazom Uskrslog Krista. Atribuirana je Battisti Francu, slikaru iz srednje Italije umrlom 1561. u Mlecima, no više podsjeća na Uskrsnuće koje je naslikao Raffaello dal Colle zv. Raffaellino (Sansepolcro, konac 15. st. - 1566.), Raffaellov učenik.³⁶

Treća je slika u ovom nizu tempera na drvu (o. 57 x 73 cm), sa starim okvirom urešenim motivom ulančanih četverolista. Na njoj dražesna Madona drži na krilu gole Dijete, a uz njih je mali Ivan Krstitelj. Draperija iza Gospe i krajolik sa zamkom na brdu u pozadini sugeriraju doduše vrijeme oko 1500. g., ali izrazito manierirani likovi ukazuju na nešto kasnije razdoblje, otprilike sredinu 16. stoljeća. Nažalost ni ta vrijedna umjetnina nije dosad privukla pozornost stručnjaka. - Iako je Moscatellova donacija u Dolu tek nepunih 30 godina, ipak

³³ Periodični izvještaj Centra /19/ br 4/1967, 5 i 6/1967, 13; Cedulinova vizitacija (1), 362; K. PRIJATELJ, Pala Gospe od Ružarija s bratimima iz Dola na Hvaru, *Adrias Zavoda za znanstveni i umjetnički rad JAZU u Splitu* 1, Split 1987, 223 - 226 (s fotografijama); L. PALLUCCHINI, *La pittura veneziana del seicento*, ed. Alfieri (1981), 75-76 i sl. 197; C. Donzelli - G.M. Pilo (31), 188-189 i sl. 195. - Izrazita individualiziranost bratimskih fizionomija, koju ističe K. Prijatelj, upućuje na to da su slikane po nazočnim modelima na licu mjesta, što je za ovog osrednjeg provincijskog slikara svakako moguće. - Za popravak je ove slike bio plaćen u siječnju 1764. neimenovani slikar (vjerojatno Giacinto Jakinac), te drvodjelac Kuzma (= Bučić - v. bilj. 31) - Arhiv Hektorović (3), svez. 140, spisi bratovštine Ruzarija u Dolu.

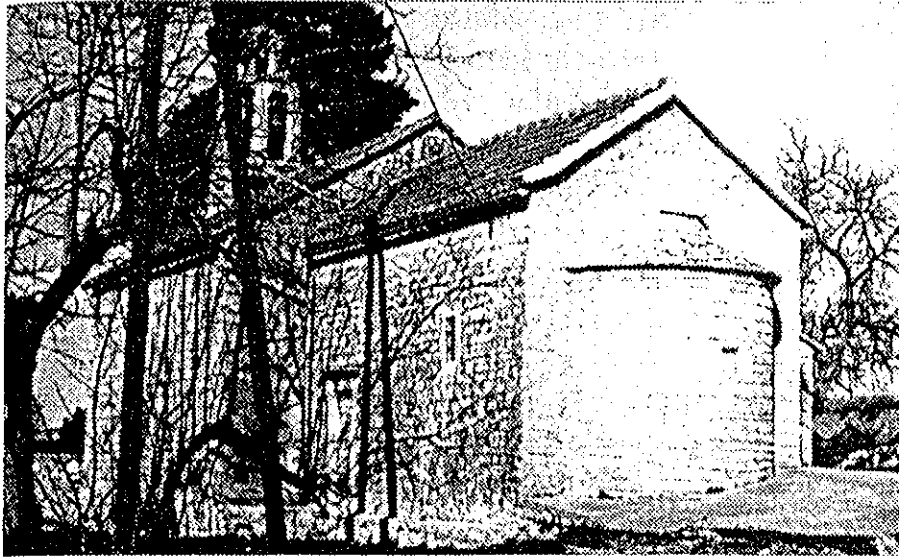
³⁴ Zareden je 1907., nakon čega je neko vrijeme bio kapelan i vjeroučitelj u Starom Gradu. Zatim studira na rimskom "Hungaro - Germanicum"-u, a oko 1912. postaje duhovnik i ravnatelj zadarske bogoslovije, gdje je predavao crkvenu povijest i kanonsko pravo. Godine 1922. postaje tajnik i savjetnik jugoslavenskog poslanstva pri Vatikanu. V. Novak (*Magnum crimen*, Zagreb MCMXLVIII, 433) ističe njegovu izuzetnu ulogu pri zaključivanju teksta konkordata između Svete Stolice i Prve Jugoslavije, koji je propao zbog velikosrpskog protivljenja. - O prijenosu slika iz Rima v. *Periodični izvještaj* (19), 13/1969, 7.

³⁵ Očita je sličnost Kristova lica u Dolu s onima na Palminim slikama Krista sa Samarijankom iz 1599. te onoj "Proslava dužda Cicogne" - R. Pallucchini (33), sl. 52 i D. Conzelli - G.M. Pilo (31), 319 i sl. 352. Na dolskoj je slici dolje desno brojka 43, što znači da je ovo platno bilo dio veće zbirke.

³⁶ G. GAMULIN, Za Battistu Franca, *Peristil* 30/XXX, Zagreb 1987, 69-76; The Civic Museum Sansepolcro, Federico Garolla Editore, 108 i 118.

odražava stoljetnu želju otočana da svoje crkve urese najkvalitetnijim umjetninama, pa je po tome možemo smatrati posve hvarskom.

Od *srebre* u crkvi datirana je starija kadionica s lađicom (1774.g.) te pokaznica donesena iz Mletaka početkom 1769. a plaćena 600 libara. Godine 1911./12. nabavljene su u zlatara Josipa Botte nova piksida, kadionica i oltarske "palme".³⁷ - Na zvoniku je danas pet zvona, koja je salio Kvirin Lebiš u Zagrebu 1939. godine.³⁸

DOL: Sv. Ana (Barbara), stariji dio. (Snimila Ružica Dumanić 1981)

Crkva sv. Barbare/sv. Ane u istočnom odlomku Dola zabilježena je, kako je već spomenuto, 1226. godine, a njezin se stražnji, stariji dio i ne čini mnogo starijim od te godine. Ima polukružnu apsidu s kasnije zazidanim četvrtastim prozorčićem, a na tjemenu je apsida u ponutrici tipičan romanički luk od zrakasto

³⁷ Spisi bratovštine Presvetog (28); Dnevnik blagajnice (29); popis pokretnina župne crkve konzervatora D. Domančića iz Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu od 11. XII. 1975. - Vrijedna je i rijetka mala okrugla srebrna kutija za hostije (17. st.).

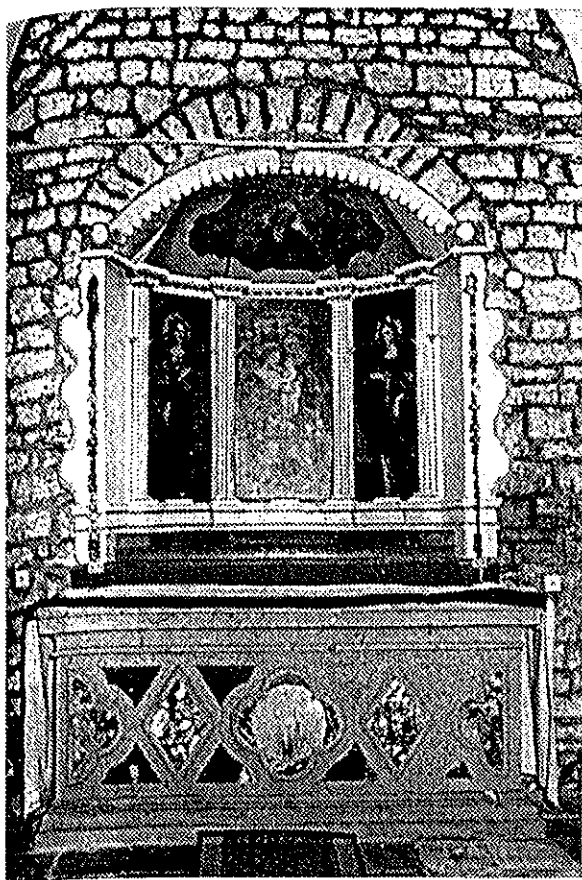
³⁸ Starija je zvona župnice, odnesena od austrijske vojske (među njima i "najveće i najmilozvučnije" zvono na otoku - P. Kuničić /2/, 60), bio načinio splitski zvonoljevač Ante Cukrov, za što mu je 1907. isplaćeno 1204:67 fiorina (Dnevnik blagajnice /29/). Današnja su: 1. Srca Isusova i Marijina te sv. Ćirila i Metoda, dar Doljana nastanjenih u Americi a u čast 1000. godine hrvatskog kraljevstva; 2. Presv. Otajstva i sv. Mihovila, od dolske bratovštine; 3. bl. Nikole Tavelića, posvećeno poginulim Doljanima u 1. svj. ratu, rad mjesnih svećenika i drugih intelektualaca; 4. dar dr. N. Moscatella na spomen svojih roditelja, s odnosnim svecima-zaštitnicima; 5. malo zvono u otvoru zvonika, dar Tadije Pavlovića p. Stjepana, "Doljanina Amerikanca", s natpisom: "Vrijeme prolazi, radi za vječnost i spasenje duše!" - Godine 1627. bilo je "ad fine(m) Capelle" (na gredi pod svodom?) veliko raspelo (Morarijeva vizitacija /9/, 177), kasnije valjda preneseno na oltar Sv. Križa u sjevernoj kapeli (bilj. 28), no ni raspelo ni oltar nisu se sačuvali: možda je oltar Sv. Križa bio istovjetan s onim Čistilišta, za čije su podignuće Doljani dobili dozvolu od biskupa 1768. g. (BAH, *Epistolar. Riboli P/ri/mus*, 3). Godine 1851. obnovio je posebni oltar Rođenja Marijina (s kog je sačuvan spomenuti kip Gospe od Porođenja) s kipovima sv. Ante i sv. Ursule koji bijahu "incise /≠statue/ nel medesimo legno dell'altare", "isti rezbar /iz Staroga Grada/ koji je prethodne godine bio načinio novi oltar u Svirčima", dakle Ivan Deletis (BAH, br. 990, 1006 i 1007/1851; Usp. J. Kovačić /17/, 229).

postavljenog kamenja; crkva je izvorno bila nepresvođena. Već se 1367. ovaj dio sela po nju nazivao "Dolom Sv. Barbare"; godine 1579. nahodi je apoštolski pohoditelj Valier neopremljenu i ruševnu, pa naređuje da se posvema poruši a na njezino mjesto postavi križ. Godine 1585. bijaše dopol raskrivena i bez vratnica, a mislilo se da je bila ranije župna, jer je tu bila krstionica! Godine 1588. u nju su mogle ulaziti i životinje, a bijaše bez oltara i svetog lika; 1603. bila je tu ipak nekakva pala ("*Icona*") sv. Barbare, koju je u kolovozu 1605. blagoslovio biskup. Već 1620. pala je bila poderana, a 1627. na njoj se spominju "grubi" (*rudi*) likovi sv. Barbare, sv. Andrije i sv. Marte; crkva je bila pokrivena pločama i ponovno se u njoj navodi četvrtasta krstionica "nalik zdencu" gdje se više nije krštavalo, što možda potvrđuje našu pretpostavku o većoj važnosti Dola u odnosu na Stari Grad u srednjem vijeku. Sljedeće je 1628. g. crkva bila "*in ultima ruina*". Godine 1637. na oltaru je bila valjda ista slika kao i ranije, samo se umjesto sv. Marte spominje sv. Margarita. Tada je nova bratovština sv. Barbare bila počela proširivati crkvu s prednje strane (... *confratres inceperunt ampliare d.^m Ecclelesial/ml, et ial/ml apposuerunt fundamenta ex parte anteriori* ...). Godine 1745. tu se misilo osim na svaku drugu nedjelju mjeseca, i na Sv. Barbaru te na Sv. Anu, kada prvi put nalazimo današnji titular (inače se crkva sve do 19. st. redovito naziva Sv. Barbare, što je i danas "patronus pricipalis").³⁹

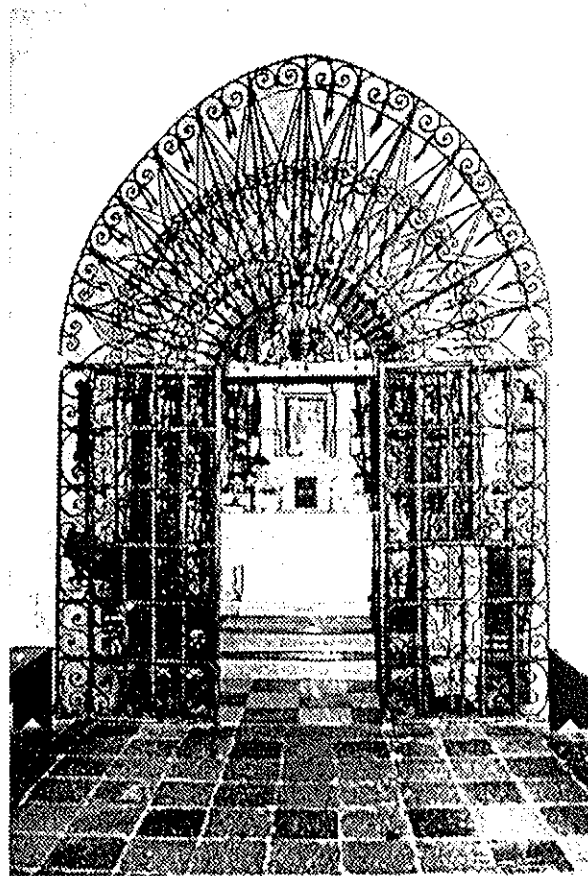
Od godine 1779. do 1806. obnavljala se ova proširena crkva, a glavni je majstor bio Petar Štambuk "*dalla Brazza*" (=iz Selaca, no nastanjen u Vrboskoj). Njemu je npr. 1784. isplaćeno 500 libara za dvije grobnice u "kapeli" (=starijem dijelu crkve) te za novi ulazni luk? (*Bastone, o sia la suaza di Pietra per ascendere in Capella*) toga dijela, koji je tada po svoj prilici bio povišen i presvođen, dobivši u ponutrici iznad bočnih prozora i anđeoske glavice od bojenog gipsa. Krovište je tog starijeg dijela prepokriveno pločama iz Vrbanja, a popravljao se i krov prednjega dijela crkve, koja se popločavala korčulanskim i bračkim kamenom, te su se obnavljale grobnice u crkvi i ispred nje "*in Cimiterio*". Radili su i mjesni zidar I. Dužević, drvodjelac Juraj Bučić Kuzmin te Juraj Marinelić iz Bola. - Crkva je bila popravljena 1908./09. godine, kada joj je sa sjevera dograđena i sakristija, a radio je Selčanin Andrija Štambuk.⁴⁰

³⁹ CD XIV, 72-73 (Usp. bilj. 11 i 26); D. Domančić (7), 35; Cedula vizitacija (2), 335, 336, 436; Priulijeva vizitacija (19), 77; Morarijeva vizitacija (9), 177 i II., 20; Zorzijeva vizitacija (9), 337-338; BAH, Bonaiuti II. vizit., 481. - Već je spomenuto nadarje ove crkve, koje je biskup o osnutku župe 1589. dodijelio župniku, kako je ostalo do agrarne reforme 1930-ih. Prije navedeni spisi bilježe nadarbenike: arhidakona Pavla Paladinića do 1465. a zatim Stjepana Zečića; oko 1579. rektor je neki rimski dvorjanin, a u njegovo ime primicerij Petar Quirini, naveden i 1588., dok je 1589. rektor bio neki Bernard de Marchis. - Godine 1467. nadarje je imalo 25 zemalja, površine od 215 motika (*Liber rubeus* 171, 56v-58).

⁴⁰ Povijesni arhiv u Zadru, Fond bratovštinskih knjiga br. 10: Scuola di S. Barbara di Dol (1778. - 1807.), 5v, 10, 12v, 19v, 31v, 39v-40, 43r-v, 48v, 50v, 60v, 70, 71, 75, 70; BAH, Protokol, br. 1024 i 1314/1908; Dnevnik blagajnice (29). - Crkva je obnovljena i 1973. te ponovno 1980-ih godina. Pripadao joj je i posrebreni kalež iz 16/17. st. s kruškastim nodusom (sada u župnoj crkvi), koji ima mletačku puncu te lik i natpis sv. Barbare.

DOL: Oltar u crkvi Sv. Ane/Barbare
(Snimio Zdravko Fistonić 1996.)

DOL: Rešetka u Gospinoj crkvi
(Snimio Zdravko Fistonić 1996.)

Jedini oltar ispunja apsidu nekadašnje romaničke crkvice, a ima oštećenu menzu od kamena s mramornim umecima, posred koje je kvalitetan reljef sv. Barbare. Možda je to stipes koji je prije 1738. postavljao starogradski zidar Frane Škarpa, a po legatu Ivana Vrankovića. No kako se krajem 1763. oltar spominje ruševnim, moguće je da je nastao zajedno s palom, kojoj je na podnožju drvenog okvira zapisano: **ANO DNI .1763.** Pala je triptih iznad kojega je slika Boga Oca s anđelima. Središnja slika prikazuje Gospu s Djetićem i vremešnom Bogorodičinom majkom sv. Anom; desno je od Gospe lik mučenice Barbare s topom, a lijevo sv. Katarine s kotačem. U listopadu 1763. bratimi jednoglasno zaključiše da se popravi poderana pala nedostojna za misnu žrtvu, a zatim slijedi isplata od 168 libara neimenovanom slikaru. Pala je očito bila iznova naslikama, a slikar je zacijelo spomenuti Giacinto iz Ancone, koji je u isto vrijeme radio u dolskoj župnici. Bliska je ovoj i pala sv. Ante u Vrisniku, nastala 1768., a možda i pala istoga sveca u Starome Gradu. Riječ je o slabom zakašnjelom slikaru koji je u doba rokoka još slikao na način starih renesansno-baroknih majstora, ali ne bez specifične draži naive.⁴¹ Uz palu vise srebrene pločice s reljefnim dojkama, stari zavjetni darovi žena sv. Ani za sačuvano mlijeko.

⁴¹ Arhiv Hektorović (3), svez. 140, spisi bratovštine Sv. Barbare u Dolu; J. KOVAČIĆ, Župa Vrisnik na Hvaru, *Služba Božja* 2/XXXIV, Makarska 1994, 129 i 132-133; BAH, *Epistolarum*

Pročelje prednjega dijela crkve (koje se prema iznesenom počelo podizati o. 1637., no ne znamo kada je dovršeno) ima obilježje rustičnog baroka s jednostavno profiliranim vratima, rozetom na šest prutova i trodijelnom preslicom zvonika, na kom su sada tri zvona od Cukrova (1922. i 1925. g.), dar doljskih iseljenika. Ugođaj pojačava star, visok čempres pred crkvom.

DOL: Gospina crkva (nekoć Sv. Petra) - Snimio mons. J.Šantić 1983.

Crkva sv. Petra/sv. Marije u zapadnom odlomku sela po prvi je znani put spomenuta, kako je rečeno, 1331. g. a 1380. odlomak se već naziva po njoj "Dol sancti Petri" Godine 1397. svrgnu biskup Benvenut svećenika Balca (Balcius) Nikolina s upraviteljstva i ove crkve, a nastali spor riješi 1398. splitski nadbiskup u prilog nadarbenika kanonika Bilimira ili Velimira Ivanova.⁴² Po

Riboli P(ri)mus, 16. Isti ? je slikar Giacinto naslikao 1772. i otajstva krunice oko Gospine ikone u Vrbanju, no propala su sa starijim oltarom (J. KOVAČIĆ, *Spomenici u Vrbanju, na Hvaru, Služba Božja* 3/XXXIII, Makarska 1993, 255-256). - Taj je poliptih nastojanjem hvarskog Centra za zaštitu kulturne baštine popravio restaurator Filip Dobrošević iz splitskog Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika (danas Državne uprave) 1968. g. (Periodični izvještaj /19/, 12/1968, 25).

⁴² Statuta (5), 338 i 339; Arhiv Remigija Bučića (27), 33. - Kasniji su rektori - nadarbenici ovoga nadarja bili: od 1427. po odreci don Bilimira Nikola Stipojević; oko 1467. Mihovil Jakšić p. ser Luke; do 1567. kanonik Petar Gramatorović; 1567.-1597. primicerij Petar Quirini; 1597.-1634. primicerij Alviž Ivanić; 1634.-1655. arhiđakon Gabriel Ivanić; 1655.-1686. kanonik Nikola Šimunić; 1686.-1747. kanonik i opat Sv. Nikole na Visu Bartul Zen; 1747.-1792. Antun Vidali; 1792.-1838. kanonik dr. Josip Marija Vranković. Dotle su izbornici - pravovlasnici bili Doljani i Starograđani; nakon državnog upravljanja po smrti Vrankovića imenova Ordinarijat 1844. za rektora Jurja Škarpu, kasnijeg kaptolskog prepozita. Iza njegove smrti 1880. beneficij je bio pripojen kleričkoj Zakladi Skakoc, a imao je 375 motika (= o. 16 ha) zemlje (Kodeks Botteri /23/, 57-59; Liber rubeus /7/, 53v; S. Plančić /7/, 46-47, 128, 130; BAH, br. 33/1832, 898/1879 i 60/1881). Godine 1832. obveze su bile svednevni oficij, molitva po savjesti za dobročinitelje, dvije tihe mise mjesečno te pjevana na Petrovo uz 6 librica voska (od 1542. g.), a prihod oko 80 fiorina godišnje (spis iz te god. k.g.).

godini prvog spomena dalo bi se zaključiti da je i ova crkva bila romanička, no sadašnji stražnji, stariji dio ima lađu i četvrtastu apsidu presvođene prelomljenim, gotičkim svodom koji se u lađi oslanja na par pilastara s odgovarajućim svodnim pojasom, pa bi se reklo da je iznova bila sagrađena u 15. stoljeću.

Godine 1621. crkva se spominje kao proširena milodarima pobožnika i opskrbljena zvonikom i zvonom, pa je očito u to vrijeme bio sagrađen njezin prednji, mlađi dio prema zapadu. Godine 1775. zakluče bratimi da se taj prednji dio (*Naue*) crkve poruši, posebno zidovi s juga i zapada koji su bili "*in pessimo stato*", i da se ponovno sagrađi troškom bratovštine. To je učinjeno do 1780. godine: proto (i vjerojatno tvorac nacrt) bio je majstor Petar Licini, a glavni graditelj majstor Petar Štambuk sa sinovima. Sudjelovali su brojni domaći meštari, a svi su bratimi bili pomoćni radnici. Izrada se tavanice otegnula do 1790., na čemu je kao i na vratnicama radio proto Matij Vranjican zv. Papica.⁴³ Tako je prednji dio crkve dobio obilježja suzdržanog domaćeg baroka: ravno dočeta vrata obočena četvrtastim prozorima na pročelju, te elipsoidne prozore "ovate" uokolo podstrešja. Nad bočnim je ulazom s juga uklesan nadnevak:

1778

8 LVGO (= 8. srpnja).

Vjerojatno je baš za te pregradnje bila s nesigurnog pročelja skinuta trodijelna preslica za zvona (otvori joj završavaju prelomljenim lukom, pa je možda gotička retardacija iz poč. 17. st.) i postavljena na odvojeno visoko postolje pred crkvom. To je u nas jedinstven primjer jednozidnog zvonika odvojenog od crkve, na kom su danas dva zvona iz 1923. (Livarna zvonov J. i H. Bühl, Maribor). Crkva je temeljito obnovljena nastojanjem župnika Zelanovića 1978. godine.

U ovoj je crkvi najstariji pokretni spomenik u župi - tempera Gospe s Djetićem na jedinom oltaru, koju je K. Prijatelj datirao u 1480-e godine i uvjerljivo atribuirao toskanskom anonimu poznatom u stručnoj literaturi kao "Maestro di Stratonice".⁴⁴ Otvoreno je pitanje kada je ta Gospa "teških", melankoličnih očiju dospjela u Dol, u crkvu dotle posvećenu sv. Petru: pobožna predaja o njezinom čudesnom dolasku dakako ne spominje godine,⁴⁵ dok

⁴³ Cedulinova vizitacija (2), 439-440; Povijesni arhiv u Zadru, Fond bratovštinskih knjiga br. 8 (bratovštinska knjiga Gospe u Dolu 1750. - 1807.), 184, 188, 198, 200, 207, 217, 218, 230, 231, 232, 239, 244 i 274.

⁴⁴ K. PRIJATELJ, Toskanska renesansna madona u Dolu na otoku Hvaru, *Peristil* 10-11, Zagreb 1967-1968. - Slikuje (i opet nastojanjem hvarskoga Centra za zaštitu kulturne baštine) restaurirao prof. Ivan Lončarić u Institutu za likovne umjetnosti JAZU, a ranije bijaše prekrivena srebrenim pokrovom.

⁴⁵ Sliku prema legendi pronalazi pastirica u kupini na mjestu kasnije crkve, i odnesenu je opet nalaze na tom istom mjestu. Odnosenje u Stari Grad također zaprečuju čudesni događaji. Tesaru koji ju je skratio da uštedi na okviru oduzele su se noge, itd. - Usp. P. Kuničić (2), 59-60.

oskudna povijesna vrela ovdje bilježe štovanje Bogorodice istom od svrhe 16. stoljeća.⁴⁶

Stariji oltar s menzom od kamena i mramornih umetaka popravio je 1791. majstor Josip Costa; to je vjerojatno danas donji dio žrtvenika Ružarice u župnoj crkvi (v.), a zamijenjen je 1904. današnjim secesijskim s baldakinom u neoruskom slogu, slabim radom poznatoga hrvatskog kipara Ivana Rendića klesanim u Trstu, a poklonom dugogodišnjega doljskog dušobrižnika Jurja Carića. U nj su uklopljeni i stariji kameni kipovi sv. Petra (s ključima) i sv. Ivana Evanđeliste (s orlom i knjigom), koji se uz Gospinu sliku spominju još 1645. godine. To su prilično dobre barokne skulpture (vis. o. 106 cm) s tragovima izvorne polikromije, koju je 1750. osvježio meštar Ivan Vranjican-Papica.

Svetište potpuno zatvara lijepa rešetka od kovana željeza, koju su bratimi nabavili da zaštite Gospinu sliku i njoj posvećene zavjetne darove od srebra i zlata, a načinio ju je kovač Giuseppe Acerboni u Trstu 1767. godine, za 966:6 libara dobrog mletačkog novca (*Bona Ualuta*), odnosno 2108:8 slabog dalmatinskog (*Longa*).⁴⁷

⁴⁶ Godine 1579. pohoditelj Valier nalazi crkvu posvećenu "sv. Petru i Mariji" s jednim neopremljenim oltarom, a zavjetne sličice ukazuju na već postojeći Gospin kult (D. Domančić /7/, 33). Godine 1588. biskup Cedulin bilježi da se Gospina slika u Sv. Petru veoma časti od okolišnih te da je obdarena mnogim zavjetnim darima (... *accessit ad Ecc.^m S.^{ti} Petri in qua imago Belatissimae /Virginis frequentissime à circumvicinis Incolis colitur et uotis pluribus referta est* - Cedulinova vizitacija /2/, 336). Godine 1603. na jedinom oltaru sv. Petra i Gospe je Bogorodičina slika uz brojne zavjetne slike i odjeću (*quam tabularum tam vestium* - Priulijeva vizitacija /19/, 81 - crkva je bila posvećena). Godine 1627. na žrtveniku se nahodi čudotvorna slika Bl. Djevice (*imago Miracolosa B. Virginis*) uz zavjetne dare od srebra, voska, platna i svile; crkva je bila dijelom presvođena a dijelom pod krovom na gredama (*ex trauibus*), pod djelomično zemljan, a od zavjetnih se slika isticalu one pomoraca (*nauigantium*); sljedeće je 1628. g. "sada zvana sv. Marije" (*modo nuncupata B:M: Morarijeva vizitacija /9/, 181-182 i II, 20*). Godine 1734. crkva se bilježi pod današnjim titulom Gospe od Pohoda, a 1738. pod nazivom Gospe od Sela (*della Villa, della Villetta*) koji je i sada u porabi (BAH, III. Vizitacija Condulmer, 552 i Bonaiuti Visitationes, 73 i 75). Krajem 18. st. misilo se ovdje svake četvrte nedjelje, na Gospine blagdane (Pohoda, Gospa Sniježna, Karmelska, Od Zdravlja) te na Petrovo i sv. Ivana Evanđelista (BAH, *Visitatio II. Stratico*, 151). - Mještani zavjetni blagdan (2. VII.) zovu "Gospa od dva luja" (tal. luglio = srpanj).

⁴⁷ Bratovštinska knjiga (43), 35, 156, 278 (možda je oltar bio načinjen 1764., kad se plaća za mramornu stubu Petru Štambuku u Vrboskoj - Isto, 130); BAH, *Milani Visitationes*, 99-100; D. KEČKEMET, *Ivan Rendić (Brački zbornik 8)*, Supetar 1969, 382 i 516; P. Kuničić (2), 60. - Naručitelj oltara don Juraj Carić (Svirče, 1837. - Stari Grad, 1909., kog valja razlikovati od dr. Jurja Carića /Svirče, 1867. - Split, 1921./, kasnijeg splitskog biskupa) nije bio zadovoljan izvedbom oltara, kojega stil N. Duboković (25) naziva "nemogućom" secesijom. Iste je 1904. g. prema Kuničiću crkvu dekorirao slikar Dragutin Inchiostri. Do obnove 1978. g. na vijencu njezina prednjeg dijela bijahu nanizani modeli brodova, zavjetni darovi starih pomoraca, a tada su odneseni od potomaka darovatelja(!). - Od inventara ističemo pozlaćeni kalež s damasciranim ukrasom i kruškastim nodusom (16./17. st., vis. 19,3 a promjer čaše 7,7 cm), te onaj koji je poklonio svećenik dr. N. Moscatello iz Rima 1935. (vis. o. 25 cm). Veoma je zanimljiva stara škrabica okovana željezom, iz 18./19. st., jedina? takova sačuvana na otoku. - Mramorni oltar s opisanim kipovima te sa srebreninom i drugim inventarom zabilježen je u ovoj crkvi o ukinuću bratovštine 1811. godine. (Povijesni arhiv u Zadru, Francuski spisi, Uprava državnih dobara, kut.

Dol je zanimljiv i po tome što ima *dvije crkvice sv. Roka*, po predaji, zaštitnika od zaraznih bolesti. Starija je ona u Vrankovića dvorima u odlomku Sv. Ane, s ulazom na istoku, presvođena bačvastim svodom i pokrivena kamenim pločama. Na oltaru je zanimljiv rustičan kip sveca (vis. o. 88 cm bez postolja) a na dovratniku veoma nevješto klesan hrvatski zaziv sv. Roku i godina gradnje (1882.).

DOL: Kip iz novije crkvice sv. Roka
(Snimio Zdravko Fističić 1996.)

DOL: Naušnica iz 14. stoljeća

Mlađa je podignuta 1908. na ulazu u Dol Sv. Marije dno Purkina Kuka, a po svemu naliči prethodnoj. Na oltariću joj je stariji kip sv. Roka (vis. 57 cm), po stilu vjerojatno rad Starograđanina Ivana Deletisa iz 19. stoljeća.⁴⁸

Još je jedna zanimljivost ovoga sela ta što su u njemu postojale još tri stare, već davno porušene crkve. Ona *sv. Dujma* nalazila se na brežuljku iznad odlomka Sv. Ane prema Vrbanju, a prvi je put nahodimo spomenutu 1467., kada se bilježi i njezino nadarje (*suto san doimo, razun di san doimo*). Za Valierova

IV., 501-504 i 541). Stariji inventar iz konca 16. st. donosi Cedulinova vizitacija (2), 347. - I ovdje je u starini bilo posred crkve raspelo (1637. g. Zorzijeva vizitacija /9/, 334-335) koje je propalo.

⁴⁸ U međašnom zidu blizu starije crkvice stoje ostaci nekoć obojenog udupka koji mještani zovu "stari Sv. Rok", pa se kip vjerojatno tu nalazio prije gradnje bogomolje. - U pogledu mlađe crkvice "Dnevnik blagajnice" (29) bilježi da je u svibnju? 1908. bilo uzeto vapno "od kapele sv. Roka" za gradnju nove župnice, a istodobnost gradnje obiju (uz vadenje kamena na pložaju Kotlarevci) potvrđuje i mjesna predaja. Ta je crkvice popravljena i zatvorena 1996. godine. - O djelovanju I. Deletisa u Dolu v. bilj. 38.

pohoda 1579. imala je za rektora kanonika Vicka Zečića-Leporinija a nadarje joj je bilo biskupske dodjele; za nju je kao ruševinu pohoditelj odredio da se posve poruši a na to mjesto usadi križ. Godine 1620. rektor je bio nepoznat, a 1645. veli se da je "gotovo srušena", prazna i bez oltara i vratnica; u njoj se palila vatra i zalazile životinje, no "po znakovima" (sigurno posvetnim križevima) vidjelo se da bijaše posvećena (*cognouit ex signis fuisse consecrata/ml*), pa je biskup zatražio podatke o nadarju, koje se 1668. smatralo uzurpiranim. Crkvice je bila posve srušena u 19. stoljeću, a ostaci su joj nestručno raskopani u jesen 1991., ne otkrivši međutim ništa doli hrpe žbuke i temelj polukružne apside, položene na istoku. Po smještaju, veličini i titularu crkva je očito bila srednjovjekovna, vjerojatno ne mnogo starija (14./15. st.) od prvoga spomena, pa ju je nepotrebno smatrati ranokršćanskom.⁴⁹

Zapisnici biskupskih pohoda Dolu 1620., 1621. i 1645. godine spominju i ruševine crkava sv. *Vida* i sv. *Ilije*, kojih titulari sugeriraju naknadno pokršćanjen slavenski poganski kult. Prvoj je bio rektor kanonik Berislavić i izričito se navodi kao "*anticha*", a obje bijahu gotovo "*destrutte*", bez vratnica, oltara i svetog lika. Odavna im nema traga, niti je poznato gdje su se nalazile.⁵⁰

Od brojnih dolskih *kapelica* možda je najstarija ona sv. Josipa kraj crkve sv. Barbare/Ane, presvođena i s natpisom GC 189 (=Giuseppe Cunicich 1809.?), a bilježi je i najstariji zemljišnik iz 1830-ih. Na kući Dužević ranije Vranković kraj starije crkvice sv. Roka lijepo je klesana niša iz 1864. za Gospin lik, sada prazna, a Gospi je posvećena i kapelica Šimuna Kuničića iz 1910. godine. U polju ispod odlomka Sv. Ane veća je kapela s drvoredom čempresa i rustičnim kamenim kipom Srca Isusova, podignuta od Mihovila Roića 1922. godine, a iz iste je godine i kapelica Gospe karmelske Andrije Duževića p. Jurja na položaju Rape. Kod istog je odlomka Sv. Marije i poljska kapelica na čast Majke Božje iz 1930. (Ivan Posinković p. Jurja), i druga započeta a nedovršena od istoga, s križem, na odvojkju "za Bardo". Gospina kapelica na položaju Njivice i ona presvođena u Kotlarevcima napuštene su, a porušena ona prema Vrbanju.

Dolska su osobitost četvrtaste kapelice nad dvorišnim ulazom, koje tako otkrivaju jasnu apotropejsku funkciju. Takva je ona sv. Josipa iz 1910. obitelji

⁴⁹ Liber rubeus (7), 50 i 52v; D. Domančić (7), 35; Cedulinova vizitacija (2), 432; Milanijeva vizitacija (19), 100-101; BAH, Vis. Andreis I., 55; S.LJUBIĆ, *Faria Città Vecchia e non Lesina ...*, Zagabria ... 1873, 65 (krivo tvrdi da je bila obnovljena i da se po Milanijevoj vizitaciji može zaključiti da se u njoj tada celebriralo; netočno navodi i Valierovu vizitaciju, da je Sv. Dujam "blizu Staroga Grada). F. Bulić (*Bullettino di archeologia e di storia dalmata* 26/1903, 105-106) navodi za rušenje crkvice dvije godine: o. 1840. i o. 1883. Dimenzije koje iznosi (6,30 x o. 2 m) ne mogu biti točne u pogledu širine, sudeći prema nacrtu u najstarijem dalmatinskom zemljišniku iz o. 1830. (28), gdje crkvice (č.zgr. 250 k.o Dol) ima standardnu srednjovjekovnu širinu od cca 4 m? Rušenje je po pričanju uzrokovao neki Vranković, tražeći ovdje "grčko blago" (ovaj bi mitem valjalo obraditi). - Treba opaziti da sv. Dujam jest doduše ranokršćanski svetac, ali ne i titular, pa je i splitska katedrala zapravo posvećena Gospi.

⁵⁰ Cedulinova vizitacija (2), 428, 432; Milanijeva vizitacija (19), 101. Godine 1518. bilježi se doduše neki položaj "i(n) campo sti stephanj loco uocato cupinouich penes Eccl(es)iam Sti Elie" (Arhiv Centra /10/, Mali fondovi 224), no mogla bi to biti pogreška umjesto crkve sv. Jeline (Jelene), koja se tu i danas nalazi.

Radonić na Glavici, ona uz napuštenu kuću p. Ilije Pavlovića, kapelica sv. Ante nad ulazom u dvor p. Luke Roića, Srca Isusova vl. Ive Roića te Gospina vl. Frane Roića-Turine, kojoj je natpis na križu nečitljiv od lišaja. U odlomku Sv. Marije slična je kapelica majke Božje iz 1934. nad dvorišnim ulazom kuće Šurjak te ona sv. Ante iz 1966. p. Jurja Moškatele-Petrova. U blizini je i kipić sv. Ante u meteorskom kamenu (Juraj Moškatele - Kvelo p. Tome, 1975.) - nastavak tradicije dolskih kapelica do naših dana.

Groblja

Najstarije izrijekom spomenuto ne samo u Dolu već i na otoku jest ono uz crkvu sv. Barbare/Ane (*cimeterium sanctae Barbarae*) zabilježeno 1331. godine. Iako je dobrim dijelom bilo uništeno povećanjem crkve, na sjeveru se još naziru stare preklopnice utonule u zemlju. Slični su se grobovi, prema sjećanju seljana, pronalazili i uz crkve sv. Mihovila i sv. Petra/Marije (obje spomenute iste 1331. g.), a iz nekog od nabrojanih grobalja potječu i naušnice iz 14. st., sada u dominikanskoj zbirci u Starom Gradu. Biskupske vizitacije 16. i 17. stoljeća spominju, uz neuređeno groblje sv. Barbare, brojne grobnice u župnoj crkvi sv. Mihovila i izvan nje, a najstarija ovdašnja matica umrlih navodi u 18. st. najmanje 22 numerirane grobnice u Sv. Mihovilu, uz razmjerno rijetke pokope u Sv. Barbari, u kojoj je crkvi danas vidljiva tek jedna raka. Od veljače 1817. sahranjivalo se "*in Cemeterio hujus Eccl(esi)e Divi Micha. Archan. assignato, prope Eccl(esi)am*", jamačno odlukom državne vlasti i na istom mjestu sjeverno od župnice gdje je 1826. određeno, a od 1827. izgrađeno sadašnje dolsko groblje. Prošireno je 1852. i u nj su 1907. bile prenesene kosti iz stare crkve, a uređeno je počev od 1912. godine.⁵¹

⁵¹ Statuta (5), 209; N. JAKŠIĆ, Naušnice s tri jagode u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 23, Split 1983, 64; Cedulinova vizitacija (2), 535; Priulijeva vizitacija (19), 78 i 80; Morarijeva vizitacija (9), 178; BAH, br. 655/1826/II, 468/1827/II, 632/1852. Prema Dnevniku blagajnice (2) trebovnik je za pregradnju grobišta načinio 1912. Nikola Račić, a te je i sljedeće godine isplaćeno poduzetniku Mati Sušanu preko 3500 kruna; godine 1913./14. plaća se Andriji Štambuku iz Selaca za obrađeni kamen groblja, a 1920. poduzetniku N. Štambuku također iz Selaca 8200 kruna za gradnju. Godine 1923. popravljaju "staro groblje" Ivan Costa i N. Račić iz Staroga Grada. Na ogradnom zidu (jugozapadni ugao) zanimljiv je spomenik palima u I. svj. ratu, u obliku metka s hrvatskim grbom, podignut za vrijeme Banovine Hrvatske 1939./41. - Godine 1765. zabrani biskup igre loptom i kockama (Pile et Alearum) pred župnom crkvom (BAH, Visit. Pontalti, 330-331), a i 1793. igralo se u "Cimiterio" Sv. Petra "alla Palletta" (Isto, Visitatio II. Stratico, 153).

Župnici / dušobrižnici

Doljani su i prije osamostaljenja župe imali kapelane po biskupovoj dodjeli (*de licentia Ordinarii*). Takav je 1588. bio Ivan Piculjić, a otprilike u istom vremenu pa do oko 1592. Ivan Teveljić ili Teveljević (iz Jelse?, možda isti kao i prethodni, kome je "Piculjić" bio nadimak?). Prvi je župnik ušao u posjed župe 1592.?, a daljnji je njihov popis kako slijedi:⁵²

1592. - 1617.? Andrija Bonfiglio (Bonfioli, Bonfilius) iz Zadra
 1617.? - 1639. Mate Ostoja ili Ostojić iz Staroga Grada (zamjenici: 1627. dominikanac Markantun Ilijić, 1628. dominikanac Vicko Sučević, 1629. Marko Vitasović)
 o. 1642. Ivan Pliteo iz Staroga Grada, upravitelj župe
 1643. - 1651.? Vicko Lukojević (iz Staroga Grada?, barem do 1645. upravitelj župe)
 1659. - 1668. Nikola Parničić (Parniceo - iz Staroga Grada)
 1668. - 1672. Ivan Jakov (po drugima: Ivan Krstitelj) Dujmičić (Doimiceuš - iz Staroga Grada)
 1673. Jakov Politeo iz Staroga Grada
 1679. - ? Dominik Krasinović iz Staroga Grada
 o. 1685. Nikola Bučić iz Staroga Grada
 o. 1690. - 1694. Dominik Vranjican iz Staroga Grada
 1694. - ? Nikola Bučić k.g.
 1697. - 1715. Petar Fabrio (Fabrius) iz Vrboske
 1715. - 1716. Juraj Vranković iz Dola, uprav. župe (1714. zamjenik)
 1716. - 1718. Augustin Obradić iz Jelse
 1718. - 1754. Nikola Mateljan iz Zastrazišća
 1754. Vicko Gelineo iz Staroga Grada, uprav. župe
 1754. - 1763. Fabijan Savlačić iz Staroga Grada
 1763. - 1764. Vicko Gelineo k.g., uprav. župe
 1764. - 1780. Frane Lučić-Lapčević iz Vrboske
 1780. Zakarija Botteri iz Staroga Grada i Bartul Vranković iz Dola, upravitelji župe
 1780. - 1804. Kuzma Juraković iz Dola
 1804. - 1809. Šimun Vranjican iz Staroga Grada
 1809.? - 1810. Ivan Stalio iz Staroga Grada, upravitelj župe

⁵² Cedulinova vizitacija (2), 336 i 344. Već godine 1590. Cedulin je za župnika postavio A. Bonfiglia (Kodeks Botteri /23/, 143-145v), no za Teveljića je zapisano da je vršio dušobrižničku službu i prije osnutka župe i dvije godine kasnije. Popis župnika i dušobrižnika je prema Kaptolskom arhivu u Hvaru, XV, 14 (ostavština d. K. Vučetića), prema vizitacijama i drugim spisima u BAH te prema maticama u ŽAD i izvacima u Arhivu Hektorović(3).

1810. - 1829. Filip Bučić iz Staroga Grada, upravitelj župe
 1829. - 1834. Matij Jelinić iz Staroga Grada (do 1830. upravitelj župe)
 1834. - 1843. Alviž Koludrović iz Jelse
 1842. - 1867. Dominik Koludrović iz Jelse, upravitelj župe (od 1839. pomoćnik strica Alviža)
 1867. - 1906. Juraj Carić iz Svirača
 1906. - 1917. Ivan Kuničić iz Dola
 1917. - 1955. Juraj Petrić ml. iz Grablja
 1955. - 1969. Ante Giacconi iz Komiže
 (1969. - 1970. dušobrižničku službu vrše dominikanci Bernard Dedić i Marko Buljan, te mještanin Ivan Moškateo)
 1970. - 1971. Mijo Klarić iz Duvna (Mrkodol)
 1971. - 1972. Drago Lovrić iz Promine (Mratovo)
 1972. - Mario Zelanović iz Sumartina

Župna kuća

Isprva je zbog siromaštva (*ob paupertatem* - kako se veli 1603.) u selu nije ni bilo: 1598. - 1615. stanovao je župnik Bonfiglio u kući Mate Stančića, jer bratovštinska bijaše posve ruševna, pa ne bi, kako sam kaže, bez ovoga gostoprimiteljivog čovjeka i njegove žene ni ostao na životu! Godine 1625. stanovao je župnik u Starom Gradu, jer da mu ne žele popraviti kuću u Dolu; 1645. postoji doduše "*Casa Parochiale*", no treba popravka. Godine 1679. župnik je prema ugovoru sa seljanima rezidirao u Starom Gradu, a tako i 1696. godine. U 18. st. župnici ovdje uglavnom stalno borave, u župnoj kući koja se spominje kraj župne crkve, gdje je i sada i gdje je valjda stajala od početka. Prvih je desetljeća 19. st. bila u veoma ruševnu stanju; dapače se 1843. g. za nju kazuje da je "gora od jazbina i brloga divljih zvijeri"! Temeljito je popravljena (ili pak iznova sagrađena) 1848. te ponovno popravljena 1906.⁵³ i u novije vrijeme.

Svećenici rodом iz Dola

a) Biskupijski svećenici:

- Juraj Vranković (o. 1663. - ?), upravitelj rodne župe, od 1720. župnik u Svirčima

⁵³ Cedulinova vizitacija (2), 367, 407, 441; Priulijeva vizitacija (19), 80; Milanijeva vizitacija (19), 97; Priulijeva vizitacija (9), 253 i 255; BAH, Rovetta I., 683; Isto, Bečić ... Visitaciones, 134; Isto, Visitatio II. Stratico, 149; Isto, Skakoc II. Vizitacija, 305; Isto, Bordini visitaciones, 42; Isto, br. 711/1843 i 228/1848; Status ... dioecesis Pharensis ..., Spalati ... 1905, 31 i Isto, ... Tridenti 1908, 26. - U kući se čuva starinska okovana blagajna iz 18./19. st. slična onoj u župnoj kući u Vrisniku (Periodični izvještaj /19/, 3/1966, 12).

- Bartul Vranković: 1765. uči u Hvaru, 1769. boravi u Mlecima, 1774. i kasnije u Starome Gradu; upravitelj župe u rodnom selu
- Kuzma Juraković (o. 1747. - Stari Grad, 1827.), župnik u Gdinju pa u rodnom selu
- Jakov Vranković (1767. - 1828.), djelovao na području Bogomolja i Gdinja, gdje je umro
- dr. Josip Marija Vranković (1767. - Hvar, 1938.), padovanski laureat obaju prava, profesor i kanonik u Hvaru, rektor Sv. Petra u Dolu (portret u baštinika u Starom Gradu)
- Toma Dužević-Tonšić (1801.-1832.), 1829./30. ravnatelj škole u Komiži, a zatim župnik u Bobovišćima na Braču gdje je umro
- Nikola Stančić (1868. - 1906.), dušobrižnik Svete Nedilje
- Ivan (Zane) Kuničić (1868. - Hvar, 1953.), svećenik od 1895. kad postaje kapelan u Starome Gradu, gdje nakon dušobrižničke službe u Dolu postaje župnikom. Godine 1931. kanonik, a 1943. kaptolski dekan u Hvaru
- dr. Nikola Moscatello (1885. - Rim, 1961.), diplomat i obdaritelj župne crkve (v.)
- Toma Moškateo (1900. - 1962.), svećenik od 1924., dušobrižnik Sv. Nedilje, Poljica, Zastrazišća i starogradskih Selaca, 1938. vojni svećenik. Od umirovljenja 1945. živio i ispomagao u rodnoj župi
- Ivan Moškateo (1902. - 1980.), svećenik od 1926. kapelan u Hvaru, dušobrižnik starogradskih Selaca, upravitelj župa Bobovišća i Sućurja te kapelan u Vrboskoj, a od 1939. dušobrižnik Dračeve Luke-Murvice. Od 1946. dušobrižnik Grablja (odakle je proviđao i Brusje), a nakon umirovljenja 1962. ispovjednik u splitskih dominikanaca i u rodnoj župi.

b) Redovnički svećenici:

dominikanci:

- Petar Moscatello (1846. - Dubrovnik, 1933.), o. 1894. prior u Dubrovniku (gdje je crkvu uresio mramorom), o. 1902. na Lokrumu, o. 1910. prior u Draču, kasnije u Korčuli
- Anđelko Posinković (1887. - ?), redovnik od 1900. a misnik od 1909., studirao u Fribourgu, profesor u Dubrovniku i više puta prior
- Vinko Kuničić (1894. - Stari Grad, 1980.), profesor i prior u Bolu i Zagrebu, doktor muzikologije, skladatelj i zapisivač narodnih napjeva, 1944./49. ravnatelj Muzičke škole u Dubrovniku, klasični filolog
- dr. Jordan Kuničić (1908. - Zagreb, 1974.), redovnik od 1925. a misnik od 1931., dugogodišnji profesor i dekan zagrebačkog Katoličkog bogoslovnog fakulteta, vrstan tomist (objavio oko 20 knjiga) i dobar glazbenik

- Augustin Pavlović (1916. -), redovnik od 1936., misnik od 1942., studirao u Dubrovniku i Olomoucu (Češka), gdje je bio i utamničen od komunističkih vlasti. I on se istaknuo kao tomist prevodeći i objavljujući brojna djela, zatim kao profesor i dužnosnik Provincije te kao karitativni djelatnik, za što je 1995. dobio europsku nagradu za promicanje ljudskih prava

Franjevac-konventualac:

Stjepko Moškateo (1970. -), redovnik od 1994., misnik od 1996.

Bratovštine

Glavna je stara bratovština bila ona *Sv. Mihovila*, prvospomenuta uz poseban oltar u kasnijoj župnici 1579. g., uz četiri dukata prihoda i "izvrstan pravilnik". Godine 1602. imala je dva vinograda s 15 kadaca (= o. 30 dukata) prihoda i držala godišnju gozbu za bratime, kojih je 1603. bilo šezdeset. Brinula se uz ostalo i za ulje za Presveto, pa je poticajem župnika biskup u kolovozu 1605. g. potvrdio pravilnik bratovštine *Presvetoga Otajstva*. Da je u zbilji to i nadalje ostala ista bratovština, svjedoče podaci iz 1615. i 1621., kada se te bratovštine navode kao "sjedinjene", a 1614. bratovština se naziva "gradnja" (*fabrica*) *Sv. Mihovila*, što izražava jednu od njezinih osnovnih funkcija. Godine 1627. imala je 80-ak bratima i 10 kadaca masta prihoda, a račune je polagala novoizabranim dužnosnicima o blagdanu Svih svetih; godine 1637. i 1645. spominje se kao "jedina" pod imenom *Presv. Otajstva*. I godine 1705. sve su ostale bratovštine bile njoj podvrgnute (*tutte si ridducono à quella del Santiss.^o*), pa se čini da su druge dotle imale neformalan karakter. Članovi su joj za crkvenih svečanosti bili odjeveni u uobičajeno ruho hvarskih bratovštinara - bijele tunike (1769. g.: *Confratres Tunica alba indutos*).⁵⁴

Gospina bratovština u crkvi ranije sv. Petra po prvi se put bilježi 1585., a zatim stalno do ukinuća. Godine 1645. kúpili su njezini bratimi za crkvu četiri pčelinjaka (*examina apu/ml*) i neke zemlje, 1679. spominje se pod imenom "Gospe Dolske" (*mad.^a di Dol*), a 1728. kao ona Gospe Karmelske u "donjoj" (*da Basso*), tj. zapadnoj crkvi. Prema sačuvanoj administraciji iz 2. pol. 18. st. čini se da je bratovština nekako u to vrijeme dobila čvršći formalni ustroj. Imala je raznih oporučenih zemalja, pčelinjak, milostinju od ulovljenih srdela i milodare iz škrabice, a plaćala se i ulaznina (*Introito*); pored muških članova spominju se i sestime (*Consorelle*). Na godišnjoj skupštini birahu balotažom dva suca, dva prokuratora (od kojih jednog blagajnika) i gaštalda; osim iz sela,

⁵⁴ D. Domančić (7), 34; Cedulinova vizitacija (2), 373, 385, 388, 405-406, 438; Priulijeva vizitacija (19), 79-80; Morarijeva vizitacija (9), 179 i 338; Milanijeva vizitacija (19), 94 i 97; BAH, De Aspertis Visitatio, 589 i Riboli Visitaciones, 300. - Prema sačuvanim spisima bratovštine u Arhivu Hektorović (28) bratimi su, uz vlastite, obrađivali i tuđe zemlje (npr. župnog nadarja Sv. Barbare), a osim milostinje imali su prihode i od globa (nedolazak na sprovod, nenošenje "Tonica") te za nošenje križa na Veli petak (1757. Jerolim Kuničić - 10 libara). Birahu dva suca, dva gaštalda, blagajnika i još jednog prokuratora, a imali su i sestime.

članovi bijahu i iz Staroga Grada, kamo su se oduvijek selili brojni Doljani. I ovdje je u to doba knjigovodstvo nadzirala svjetovna vlast.⁵⁵

Bratovština Sv. Barbare u istoimenoj crkvi (danas sv. Ane) inicirana je 1628. u cilju popravka te crkve; već sljedeće 1629. nabavila je novo zvono, a 1637. kad je počela povećavati crkvu spominje se kao "započeta", ali bez prihoda. Sačuvana administracija iz 18. st. bilježi zajednički "obid" te sastanke u župnoj kući, a birali su suca, blagajnika i njemu pridruženog prokuratora te gaštalda; zapisnike im je kao i drugima bilježnik morao protumačiti hrvatski (*in ... slavo interpretate*), jer poput većine otočana nisu poznavali drugoga jezika doli materinskog. Imali su prihode od vlastitih zemalja te od tuđih uzetih u (pod)težaštinu.⁵⁶

Bratovština je *Ružarice*, sudeći po sačuvanoj staroj pali, postojala (ili čak i nastala?) još svrhom 16. st., no izrijekom se spominje istom 1679. godine. I ona je imala dužnosnike kao i netom spomenuta, a Kneževom je odlukom 1788. bila pripojena glavnom bratimstvu, otad pod zajedničkim imenom *Presv. Otajstva i Bl. Dj. od Ruzarija*.⁵⁷

Još Valier 1579. spominje oltar sv. Marije kao pripadajući mjesnom sestrinstvu (*Societatis mulierum loci*); vjerojatno je riječ o ženskoj udruzi sv. *Ursule* koja se spominje uz istoimeni žrtvenik 1603. g., jer je biskup 1611. blagoslovio zajednički oltar Gospe, sv. Mihovila i sv. Ursule. Godine 1627. bilo je oko 60 sestrima koje su se brinule za mise na Gospine blagdane i za svijeće u procesijama, no nisu imale pravilnika ni računskih knjiga niti su održavale skupštine, a prihod je bio samo od milostinje (1629. g.: 17,5 šolada po članici godišnje). Spominje se i dalje do konca 17. stoljeća.⁵⁸ - Prve su se tri bratovštine brinule za odnosne crkve (kojih su rektori-nadarbenici vršili samo obveze u pogledu zadužbinskih misa, a rijetko pridonosili gradnji ili uresu dotične crkve), dok su se ostale dvije udruge skrbile za pojedine žrtvenike.

Sve je gornje bratovštine, kao i drugdje, ukinula francuska vlast (1806.-1813.) te njihova imanja dijelom podržavila, a dijelom povjerila upravljanju crkvinarstva (*Consiglio della Fabbriceria*). U svrhu unapređivanja bogoštovlja utemeljena je (ili pak zadržana stara?) bratovština *Presv. Otajstva*, koja se spominje 1815. godine. U srpnju 1853. kodificirali su Doljani (od 85 spomenutih samo je 7 bilo pismenih!) pravilnik ove bratovštine, koji je biskup (zbog birokratske inercije vlasti) potvrdio istom 1857. godine. Po njemu se vidi da je bratovština bila tek prošireno crkvinarstvo, koje je njome i upravljalo, a istih su se pravila pridržavali i ranije (*di uso inveterato*). Pravilnikom su potvrđeni svi dotadašnji bratimi i sestime zapisani u "posebnoj knjizi", a novi

⁵⁵ Cedulinova vizitacija (2), 333; Milanijeva vizitacija (19), 99-100; Condulmer II. vizitacija, 244-245; računski knjiga Gospe u Dolu (434).

⁵⁶ Morarijeva vizitacija (9), II, 20 i 71; Zorzijeva vizitacija (9), 341; Arhiv Hektorović, spisi bratovštine Sv. Barbare (41); računski knjiga bratovštine Sv. Barbare (40).

⁵⁷ Priulijeva vizitacija (9), 253; Arhiv Hektorović, svez. 140 (33); Stratikova vizitacija (7), 149.

⁵⁸ D. Domančić (7), 34; Priulijeva vizitacija (19), 80; Cedulinova vizitacija (2), 380; Morarijeva vizitacija (9), 178; Isto, II, 68; Priulijeva vizitacija (9), 476-477.

su se imali primati većinom glasova. Propisane su i procesije kojima su bili dužni pribivati, a oni bez tunike morali su je nabaviti kroz jednu godinu. Određene su i globe za različite prekršaje, a naglašena je obveza obrade crkvenih zemalja, pri čemu je istaknuto da se “ne smiju međusobno vrijeđati”.⁵⁹ I ta je dolska bratovština sada prošlost, od koje ostadoše tek bijele “tonike” koje predajno oblače glavni sudionici svećanih procesija.

Vjerske prilike

Kroz čitavo 17. stoljeće (a zacijelo ni ranije) nije ovdje bilo zasebnog vjeronauka vrijedna spomena: 1603. župnik je samo za vrijeme mise ponavljao glavne molitve, deset zapovijedi i glavne grijehe, jer su tu bili “svi neuki” (*persone...sono tutte ignoranti*); 1615. vjeronauk se nije držao jer “nije bio običaj”, a 1625. učio je i iza mise župnik djecu pred crkvom, no tek znamenovanje i osnovne molitve. Godine 1629. djeca nisu dolazila na zaseban vjeronauk jer su ih slali na poljske i druge poslove; slično je bilo i 1668., a i 1696. se veli da nema vjeronauka, pa mnogi dvadesetgodišnjaci ne znaju gotovo ništa o vjeri, a “trnje i korov guše nježne izdanke vjere tog priprostog puka”. Slično je u navedenom razdoblju bilo i s *propovijedanjem*, koje je bilo tek povremeno, a celebriralo se samo nedjeljom i blagdanom, u korizmi i adventu nešto češće. Zanimljiv je kratak opis duhovnog i inog stanja župe iz 1668.: neprijateljstava je bilo malo, i to više među ženskima nego muškima. Većina su bili siromasi, no upravo zbog toga nitko nije prosió, jer nije imao u koga; sakramente su primali o Uskrsu jer je tako tražila Crkva, a inače malo njih i rijetko.

Već u prvoj trećini 18. st. stanje se znatno poboljšalo: zasebni se vjeronauk održavao svake nedjelje i blagdana, kada se i propovijedalo prema misnim čitanjima, a celebriralo se gotovo svaki dan.⁶⁰ U 18. se stoljeću bogoslužje vršilo u župnoj crkvi svake 1. i 3. nedjelje u mjesecu, u Sv. Barbari/Ani svake 2. a u Sv. Petru/Mariji svake 4. Početkom 19. st. Presveto se čuvalo u svim trima crkvama. Isti je raspored bogoslužja bio i sredinom toga stoljeća (1851. g.), kad običajnik uz ostalo spominje i brojne procesije, među kojima i predajnu na Veliki petak ujutro prema Starome Gradu, negdašnjem sjedištu župe.⁶¹

⁵⁹ BAH, Zudenigo Visitat., 50 i br. 427/1853. - Kroz 19. stoljeće, a zacijelo i ranije, kupila se i milostinja u mastu za čistilišne duše, za što je župnik služio mise zornice (Isto, Skakoc III. Visitatio, 427 i br. 975/1841.

⁶⁰ Priulijeva vizitacija (19), 83; Cedulinova vizitacija (2), 405, 438, 445; Morarijeva vizitacija (9), II, 71; BAH, vis. Andreis I, 39a; Priulijeva vizitacija (9), 252; BAH, Rovetta I. vizit., 685 sl; Isto, Condulmer Visitatio, 54 i Condulmer II. vizitacija, 244 i 246. - Godine 1834. držao se vjeronauk kroz korizmu svaki dan, no neka djeca (osobito ženska) nisu dolazila zbog oskudne odjeće (BAH; Skakoc IV.^a Visitat., 736-737). - Spomena je vrijedna i zabilježba iz 1815. da neki Ivan Tonšić - Dužević nakon desetgodišnje plovidbe širi bezbožne misli, na sveopću sablazan (BAH, Zudenigo Visitat., 49).

⁶¹ BAH, Visitatio I. Stratico, 25 i II. Stratikova vizitacija (7), 151; Isto, Bonaiuti II. vizit., 481; Isto, Galli ... Visitat., 55-56; Isto, Bordini Visitationes, 232 d-e.

Škola

Prema vizitaciji iz 1834. dade se zaključiti da je školu počeo držati prije te godine dušobrižnik Jelinić, a nastavio njegov nasljednik A. Koludrović, no djeca gotovo da i nisu dolazila; preuzeo ju je 1839. župni pomoćnik D. Koludrović, a 1842. imao je svega dva učenika (treći je bio umro!), jer djeca zbog siromaštva i poslova u polju i na paši kamo su ih slali nisu ni mogla dolaziti. Isti je učitelj don Dominik bio i 1854., kada je učionica već imala viši i niži razred (*sezione*), a predavalo se onda uobičajeno gradivo na hrvatskom i talijanskom. Kasnije je svakako zatvorena, jer su Doljani tražili njezino otvaranje 1865. g., putem onda nadležnog Biskupskog konzistorija. Otvorena je (pod isključivo svjetovnom ingerencijom) 1878. godine, s provizornim učiteljem Nikom Ruževićem. Još su nam poznati dolski učitelji Mihovil Škarpa Ivanov (1896.) i Benedikt (Benito) Kasandrić iz Hvara (1906. godine). Već je 1896. iznajmljivalo dolsko crkovi-narstvo za učionicu svoju zgradu, po svoj prilici onu istu nedaleko od župne crkve (podržavljenu iza 2. svj. rata) u kojoj je i danas četverogodišnja škola.⁶²

R i a s s u n t o

LA PARROCCHIA DI DOL SULL'ISOLA DI HVAR

J o š k o K o v a č i ć

L'articolo, prevalentemente fondato sulle fonti d'archivio inedite, presenta una storia della parrocchia di Dol sull'isola di Hvar (Lesina) in Croazia, con la descrizione dei monumenti sacri, dati sulle antiche confraternite e sulla scuola, nonchè coi elenchi dei casati, parrochi e sacerdoti.

La parrocchiale di S. Michele, d'origine medievale benedettina, è stata ricostruita dalle fondamenta nei primi novecento (Ć. M. Iveković) e contiene dipinti di valore del Palma il Giovane, F. Frigimelica?, Raffaellino da Sansepolcro? e B. Letterini. La chiesa di S. Barbara (ora S. Anna) conserva tuttora in parte la sua struttura romanica, e il santuario della Madonna (una volta chiesa di S. Pietro) ha un'icona della Vergine del "Maestro di Stratonice" (anonimo toscano della fine quattrocento), nonchè un'inferriata del 1767 (Giuseppe Acerboni, Trieste).

⁶² BAH, svez. Dol/Hv, Škola; IV. Skakočeva vizitacija (60), 760; BAH, br. 371/1865; P. KUNIČIĆ, *Spomenica starogradske ženske pučke škole*, Sarajevo 1925, 10; (C. GARIMBERTI), *Manuale del Regno di Dalmazia per l'anno 1879 (VIII.)*, Zara s.a., 280; Povijesni arhiv u Splitu, NS CXLII.(I. Vranković), 4894/1896; Isto NS XXIX. (V. Bučić), 1520/1898 i 2206/1906. - Godine 1906. radio je na "zgradi nove škole" Dinko Aviani (Dnevnik blagajnice /29/). Valjda je to ista zgrada koja se tada obnavljala.